

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА
ТА МЕХАНІЗМИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ»**

Студента 2 курсу, 3-м групи,
спеціальності 072

«Фінанси, банківська справа та
страхування»
спеціалізації «Державні фінанси»

Щербини
Олександра Олеговича

Науковий керівник
д.е.н., професор

Тарасюк
Михайло Вікторович

Гарант освітньої програми
д.е.н., професор

Макогон
Валентина Дмитрівна

Завідувач кафедри фінансів,
заслужений діяч науки і техніки України
д.е.н., професор

Чугунов
Ігор Якович

Київ 2019

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ	6
ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ	
1.1. Сутність державної фінансової політики	6
1.2. Державне фінансове регулювання у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою	13
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ	19
ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	
2.1. Бюджетно-податкова політика у системі державного регулювання	19
2.2. Механізми та інструменти реалізації грошово-кредитної політики	27
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В	35
УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ	
3.1. Державна фінансова політика у сучасних умовах розвитку економіки країни	35
3.2. Перспективи розвитку державної фінансової політики в Україні	45
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54
ДОДАТКИ	61

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна фінансова політика повинна враховувати всю багатофакторність, багатокомпонентність та багатоваріантність управління фінансами для досягнення поставленої мети та виконання завдань щодо ефективного її розвитку. Державна фінансова політика не може визначатися раз і назавжди. Навпаки, на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки вона повинна бути гнучкою та коригуватися у відповідь на зміни зовнішніх та внутрішніх факторів.

Функціонування фінансової системи спрямоване на вирішення певних завдань, що стоять перед суспільством. Цим завданням підпорядковуються й організація фінансових відносин у державі, процеси руху та розміщення фінансових ресурсів і ціноутворення на них, пропорції між їх централізацією та децентралізацією, порядок формування, розподілу та перерозподілу доходів, спрямованість витрат окремих суб'єктів підприємницької діяльності, громадян та держави, структурне співвідношення між окремими сферами та ланками фінансової системи, характер взаємовідносин між ними, пропорції між індивідуальним і суспільним споживанням. При цьому, можлива практично безмежна кількість варіантів організації фінансових відносин та фінансової діяльності, з яких доцільно обрати такий, що найбільше підходить країні у певний час. Вибір цих варіантів становить основу фінансової політики, яку здійснює держава.

Важливість державної фінансової політики повсякчасно зростає в умовах трансформаційних процесів, що відбуваються в Україні. Проблеми побудови ефективної й дієвої фінансової політики постійно досліджуються провідними вітчизняними та західними науковцями.

Значний внесок у дослідження теорії державної фінансової політики зробили такі науковці: Т. Боголіб, О. Васирик, В. Геєць, А. Гриценко, І. Запатріна, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Луніна, І. Лютий, А. Мазаракі, В. Опарін, А. Соколовська, М.Пасічний, Д. Полозенко, В. Федосов, І. Чугунов та інших.

Метою дослідження є розкриття теоретичних засад та удосконалення методологічних положень формування державної фінансової політики в умовах економічних перетворень.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- розкрити економічну сутність державної фінансової політики;
- узагальнити та систематизувати підходи до формування та реалізації державного фінансового регулювання у країнах з розвинутою і трансформаційною економікою;
- удосконалити положення щодо оцінки бюджетно-податкового механізму;
- обґрунтувати підходи щодо посилення фінансової складової соціально-економічного розвитку суспільства;
- удосконалити перспективи розвитку державної фінансової політики;
- визначити підходи до механізму формування бюджетно-податкової політики та грошово-кредитної політики;

Об'єктом дослідження є державна фінансова політика.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання формування та реалізації державної фінансової політики як інструменту впливу на соціально-економічний розвиток в умовах економічних перетворень.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність методів і підходів, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження. Діалектичний, системний та структурний методи використано при розкритті економічної сутності державної фінансової політики. За допомогою порівняльного та факторного методів узагальнено та систематизовано підходи до формування та реалізації державного фінансового регулювання у країнах з розвинутою і трансформаційною економікою. Методи наукового абстрагування, синтезу застосовано при обґрунтуванні основних напрямів державної фінансової політики в умовах економічних перетворень.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові акти з питань формування та реалізації бюджетної, податкової, митної,

монетарної політики, статистичні та аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Державної фіскальної служби України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, Національного банку України, Рахункової палати України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення та результати випускної кваліфікаційної роботи розкрито у статті опублікованій у збірнику наукових праць студентів Київського національного торговельно-економічного університету.

Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, зазначено теоретичне та практичне значення дослідження.

У першому розділі досліджено теоретичні засади формування державної фінансової політики, розкрито економічну сутність державної фінансової політики, систематизовано зарубіжний досвід формування та реалізації державного фінансового регулювання у країнах з розвинутою і трансформаційною економікою.

У другому розділі досліджено формування державної фінансової політики в Україні. Здійснено аналіз оцінки бюджетно-податкового механізму. Обґрунтовано підходи щодо механізму та інструментів реалізації грошово-кредитної політики.

У третьому розділі визначено основні напрями державної фінансової політики в умовах економічних перетворень. Розкрито державну фінансову політику у сучасних умовах розвитку економіки країни. Удосконалено підходи до перспектив розвитку державної фінансової політики в Україні

У висновках наведено теоретичне узагальнення матеріалу, представленого в дослідженні.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Сутність державної фінансової політики

Розвиток фінансової системи спрямований на вирішення стратегічних завдань, що стоять перед суспільством. Цим завданням підпорядковуються й організація фінансових відносин у державі, процеси руху та розміщення фінансових ресурсів і ціноутворення на них, пропорції між їх централізацією та децентралізацією, порядок формування, розподілу та перерозподілу доходів, спрямованість витрат окремих суб'єктів підприємницької діяльності, громадян та держави, структурне співвідношення між окремими сферами та ланками фінансової системи, характер взаємовідносин між ними, пропорції між індивідуальним і суспільним споживанням. При цьому можлива практично безмежна кількість варіантів організації фінансових відносин та фінансової діяльності, з яких доцільно обрати такий, що найбільше підходить країні у певний час. Вибір цих варіантів становить основу державної фінансової політики. Розвиток суспільства супроводжується необхідністю підвищення якісного рівня формування державної фінансової політики та механізмів її реалізації.

З моменту проголошення незалежності України постала необхідність створення власної фінансової системи. Систему треба було створювати в кризових умовах. Свідченням цієї кризи став величезний дефіцит бюджету, наростаюча емісія грошей та інфляція, що її супроводжувала; зростання внутрішнього та зовнішнього боргу країни; наявність великої кількості збиткових підприємств; платіжна криза в народному господарстві; значні суми непродуктивних витрат і втрат; зростання обсягів незавершеного будівництва; криза платіжних відносин держави в зовнішньоекономічній сфері, падіння рівня життя населення. Відмова від монополії державної власності, неможливість управління фінансами в недержавному секторі економіки адміністративними методами призвели до необхідності перегляду основних

принципів державної фінансової політики: визнання свободи підприємництва, введення різноманітних форм господарювання, приватизація державної власності, перехід до ринкової економіки, яка базується на поєднанні інтересів приватних і державних суб'єктів господарювання.

Таким чином, створення власної фінансової системи в таких умовах містить два етапи: перший – охоплює проблеми, пов'язані зі зміцненням перших досягнень незалежності; другий – вирішує питання стабільного розвитку. Зазначимо, що на першому етапі, з 1991 р., в державі почала проводитися принципово нова державна фінансова політика, яка була спрямована на вихід із глибокої кризи. Це потребувало збалансування виробництва, нарощування його обсягів і значного зростання національного доходу, створення науково обґрунтованих взаємовідносин у розрахунках із закордонними партнерами, формування й ефективного використання валютних ресурсів. Стосовно бюджетної політики, то тут важлива збалансованість державного бюджету та бюджетів місцевого самоврядування, створення фондів стабілізації, дотацій для ефективного впливу на стан розвитку матеріальної і нематеріальної сфер, забезпечення потреб держави в проведенні ефективної соціально-економічної політики.

На другому етапі державна фінансова політика повинна була концентруватися на досягненні макроекономічної стабільності та на ефективності розподілу фінансових ресурсів. Фінанси, що відіграють контролюючу і стимулюючу роль, мали спрямовуватися на формування ефективної структури виробництва, стимулювання науково-технічного прогресу, ресурсозбереження і підвищення ефективності праці. При цьому бюджетна політика мала бути органічно пов'язана з функціонуванням інших інструментів і відігравати роль координатора на загальнодержавному рівні, тоді у таких умовах бюджетний дефіцит не фінансувався б за рахунок інфляційного податку, не перевищував би очікуваного рівня реального зростання, й економічні суб'єкти були б упевнені в стабільності податкової системи.

Економічна сутність державної фінансової політики як інструменту соціально- економічного розвитку країни полягає у фінансових відносинах, що виникають між економічними, політичними, правовими державними інституціями у процесі організації фінансової системи та спрямування фінансових ресурсів на досягнення стратегічних і тактичних цілей та завдань розвитку суспільства. Зміст державної фінансової політики включає такі ланки: вироблення науково обґрунтованих концепцій (системи поглядів) розвитку фінансів. Вони формуються на основі вивчення вимог економічних законів, всестороннього аналізу розвитку господарства, перспектив розвитку економічних відносин, потреб населення; визначення основних напрямів використання фінансів на перспективу та на поточні потреби, при цьому враховують шляхи досягнення поставлених цілей, передбачених економічною політикою, а також міжнародні фактори, можливості зростання фінансових ресурсів; здійснення практичних дій для досягнення поставлених цілей.

Державна фінансова політика залежить від багатьох як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. Зовнішніми факторами є, зокрема, фактори залежності держави від економічних взаємовідносин з іншими державами щодо поставок сировини, матеріалів, інших ресурсів, обміну технологіями, експортних можливостей самої держави, її інтеграції до світових економічних систем тощо. Внутрішні фактори, які суттєво впливають на фінансову політику, – це форма власності на основні засоби виробництва, структура економіки, соціальний склад населення, рівень добробуту народу, інтелектуальний рівень населення, стан розвитку економіки і організація грошового обігу, стабільність грошової одиниці, розвиток форм кредитування тощо. На фінансову політику держави впливають і інші фактори, що диктуються економічними умовами, які склалися на певному етапі господарського розвитку. З огляду на це фінансова політика змінюється і коригується з урахуванням практичної потреби.

Фінансова політика має бути підпорядкована одній меті – досягненню підвищення суспільного добробуту, але при цьому вона має сприяти зростанню ефективності виробництва і насамперед підвищенню продуктивності праці,

впровадженню матеріально- та ресурсозберігаючих технологій, побудові раціональної структури економіки тощо. Тому першим принципом фінансової політики є неухильне сприяння розвитку виробництва, підтримання підприємницької активності та підвищення рівня зайнятості населення. Звісно, в умовах ринкової економіки діють саморегуляційні фактори, які забезпечують приплив і перерозподіл капіталів у сфері виробництва. Механізм ринку робить усіх учасників виробничого процесу зацікавленими у збільшенні виробництва й одержанні доходу на капітал. Це головна рушійна сила ринку. Іншим важливим принципом фінансової політики держави є мобілізація й використання фінансових ресурсів для забезпечення соціальних гарантій. До таких гарантій належать: освіта, оборона, охорона здоров'я, культура, державне управління, єдині енергетичні та комунікаційні системи, соціальне страхування, допомога малозабезпеченим та ін. Третій принцип фінансової політики спрямований на запровадження такого фінансового механізму, який зумовлює раціональне використання природних ресурсів, заборону технологій, що загрожують здоров'ю людини.

Виходячи із сутності державної фінансової політики, для вирішення її основних проблем виокремимо такі завдання: – створення умов для максимізації обсягів фінансових ресурсів, які формуються державою; – реалізація механізмів раціонального розподілу і використання сформованих фінансових ресурсів; – забезпечення належного регулювання, стимулювання та контролю за економічними і соціальними процесами, використовуючи фінансові методи; – формулювання, розвиток і підтримка функціонування фінансового механізму виходячи з цілей та стратегій фінансової політики; – налагодження ефективної системи управління державними фінансами. Практикою підтверджено, що фінансова політика, як і загальнодержавна економічна політика в цілому, залежить від сформованого правового поля та органів влади й управління в процесі реалізації функцій держави та забезпечення легітимності фінансових відносин. Невипадково фінансова політика виступає результатом дії як об'єктивного, так і суб'єктивного факторів

впливу на її формування, реалізацію та розвиток в системі ринкових відносин. Головними проблемами фінансової політики є проблеми забезпечення динаміки зростання, конкурентоспроможності економіки України, утвердження оновленої моделі фінансового розвитку. Саме такий шлях дозволить Україні зберегти і найефективніше використовувати наявний науково-технічний потенціал для здійснення структурних змін та зайняти належне місце у світовому просторі. Поглиблення курсу ринкових реформ на інноваційних засадах та їх прискорення, радикалізація системних перетворень можуть забезпечити прогресивний розвиток держави. Важливим фактором розвитку економіки є створення ефективного фінансового механізму. На сьогодні управляти фінансовим процесом – це, перш за все, управляти фінансовими ресурсами і через засоби та інструменти фінансового механізму стимулювати фінансовий розвиток.

Ефективне функціонування фінансової системи держави залежить від налагодженості фінансових відносин у суспільстві, а також від дієвості фінансового механізму, за допомогою якого реалізується фінансова політика держави. Зазначимо, що основу фінансової політики становить бюджетна політика, яка пов'язана насамперед із формуванням та виконанням бюджетів усіх рівнів. Економічна нестабільність і спад виробництва негативно впливають на формування доходів та фінансування видатків бюджету. Важливою проблемою залишається визначення оптимальних меж функціонування бюджетів усіх рівнів і забезпечення їх якісного і ритмічного виконання при збереженні провідної ролі Державного бюджету України. Основний курс на фіскальномонетарні методи регулювання економічних відносин не завжди себе виправдовує і досить часто призводить до загострення економічних інтересів. На практиці варто дотримуватися принципу поєднання та узгодженості усіх методів державно-фінансового впливу на процес суспільного відтворення. Фінанси мають брати активну участь у всіх стадіях суспільного відтворення, а не лише на стадії розподілу.

Сьогодення вимагає фінансового впливу на весь процес кругообігу капіталу, що має сприяти його прискоренню, ефективному та цільовому

використанню матеріальних, трудових і грошових ресурсів. Реалізація фінансової політики характеризується тягарем не зовсім тривкої стабілізації в країні, помірним пожвавленням економіки, стабілізації матеріальнофінансового балансу та поступовою ліквідацією заборгованості перед внутрішніми та зовнішніми кредиторами.

В Конституції України окреслені основні напрями фінансової стратегії, а саме: – сприяння завершенню роздержавлення і приватизації; – демонополізація економіки; – забезпечення соціального захисту населення; – удосконалення зовнішньоекономічної діяльності з метою зміцнення позиції України на світовому ринку; – вступ України до світової організації торгівлі; – захист і оздоровлення екологічного середовища; – проведення адміністративної та пенсійної реформ. Фінансова політика реалізується за двома напрямками: регламентування фінансових відносин у суспільстві та здійснення поточної фінансової діяльності. Регламентування фінансових відносин характеризує стратегію фінансової політики, а поточна фінансова діяльність – її тактику. Базовим елементом є регламентування фінансових відносин, яке може здійснюватися державою у законодавчій та адміністративній формах. Дослідження формування та реалізації фінансової політики в Україні свідчить про її багатоплановість. Нині фінансова політика має переважно тактичний характер, підпорядковується поточним завданням, виконує функції перерозподілу та стабілізації, неповною мірою відповідає стратегічним орієнтирам соціально-економічного розвитку. З огляду на це основним завданням має стати активізація регуляторної функції фінансової політики, впровадження ефективних механізмів, формування стратегічного характеру цілеспрямованих рішень з метою забезпечення у системі державного регулювання єдності із соціально-економічною стратегією.

Вплив фінансової політики на економіку і соціальний розвиток суспільства потребує, щоб фінансова політика здійснювалася на основі науково-обґрунтованої теорії. Науковий підхід передбачає: – відповідність фінансової політики об'єктивно закономірному розвитку виробництва, тому

важливе значення має наявність достовірної інформації. Така інформація має повідомляти про процеси, що здійснюються в економіці, соціальній сфері та відображати результати проведених заходів. Основний напрям фінансової політики доцільно орієнтувати на підвищення економічної ефективності; – рішення варто приймати на основі розрахунку і конкретного та чіткого передбачення наслідків заходів, що будуть проводитися; – важливою умовою є використання комплексного підходу до проведення та вироблення фінансової політики. Координація має бути спрямована на вирішення основних завдань. Отже, мета, яку необхідно досягти в Україні на основі оптимізації фінансової політики, має бути окреслена максимально чітко. Це – комплексний вплив всіх її складових на розвиток реального сектора національної економіки.

Таким чином, державна фінансова політика як складова частина економічної політики держави являє собою систему заздалегідь визначених і затверджених заходів, форм і методів мобілізації, розподілу і використання фінансових ресурсів державними інститутами з метою виконання державою своїх функцій відповідно до стратегічних і тактичних цілей її економічного і соціального розвитку. Вона об'єднує в собі об'єктивні фінансові відносини, конкретизовані у вигляді загальнодержавних планів і програм, управлінські рішення, які виникають в процесі формулювання та впровадження в дію стратегії функціонування і розвитку державних фінансів. Однією із головних проблем є забезпечення динаміки зростання, конкурентоспроможності економіки України та утвердження оновленої моделі фінансового розвитку. Саме такий напрям дозволить Україні зберегти і найефективніше використовувати наявний науково-технічний потенціал для здійснення структурних змін та зайняти належне місце у світовому просторі. Державна фінансова політика має створювати інституційні умови функціонування фінансової моделі у суспільстві, що ґрунтується на правилах, нормах, організаційних структурах, які у сукупності мають цілеспрямовано формувати механізм активного впливу на економічне зростання, спрямовувати розвиток

суспільства у необхідному напрямі і на цій основі сприяти підвищенню добробуту громадян.

1.2. Державне фінансове регулювання в країнах із розвинутою та трансформаційною економікою

В процесі розробки ефективної фінансової політики в рамках соціально-економічного розвитку та з метою підвищення якості управління фінансовими ресурсами необхідним є проведення ґрунтовного аналізу базових пріоритетів фінансової політики в країнах з розвинутою та трансформаційною економіками. Фінансова політика виступає як один із дієвих інструментів процесу економічного регулювання та державного впливу на економічну систему будь-якої країни. Беручи до уваги деяку недосконалість системи ринкових відносин, потрібним є підвищення впливу основних регулюючих функцій державної влади на розвиток економічної системи. Основоположником теорії та практики здійснення регулювання економічних систем через державні фінанси був відомий англійський економіст Дж. Кейнс, який стверджував, фінанси, як важливий елемент економічного регулювання, можуть бути використані для проведення цілісної економічної політики країни щодо управління сукупним попитом. Державна влада, в залежності від певних економічних умов, шляхом дії на показники доходів та видатків бюджету, впливу на грошово-кредитну систему країни здатна цілеспрямовано впливати на показники як сукупного попиту так і сукупної пропозиції.

В значній кількості країн із розвинутою та трансформаційною економічною системою, процес розвитку державного управління в системі реалізації суспільних та державних послуг, які орієнтовані на кінцевий результат, виступає тенденцією останніх років. Використання ефективних механізмів державної фінансової політики, що забезпечує взаємозв'язок між всіма затраченими ресурсами й одержаними від їх використання результатами, здійснює ефективний розподіл фінансових ресурсів між відповідними напрямками їх використання, що базуються на вимірюванні отриманих

результатів, підвищує ефективність й прозорість даних процесів, та збільшує відповідальність за неправильне витрачання таких ресурсів.

Доцільним є аналіз та характеристика ефективності здійснення державного регулювання фінансової системи шляхом визначення місця країни в глобальних рейтингових системах (табл. 1.1) Рівень економічної привабливості країни, а, отже, й можливості розвивати в ній ефективну систему фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку, досить чітко відображається в рейтингу Doing Bussines, що показує можливості фізичних та юридичних осіб провадити економічну діяльність на території тієї чи іншої країни та враховує 11 субпоказників. Країни з розвинутою економікою займають досить високі позиції в даному рейтингу, що свідчить про якісну організацію взаємодії держави та підприємницького сектору. Так, за даними рейтингу за 2015 рік Данія знаходиться на 3 місці, Великобританія – на 6, Сполучені Штати Америки – на 7, Швеція – на 8, Норвегія – на 9, Канада – на 14, Німеччина – на 15, Франція – на 27. Країни з трансформаційною економікою знаходяться набагато нижче в рейтингу: Казахстан – 41, Білорусь – 44, Молдова – 52, Україна – 83 місце.

Важливе місце в реалізації фінансової політики країни посідає її податкова система. Розмір та характеристика податкових платежів, що сплачуються фізичними та юридичними особами, визначає можливості країни реалізувати свої функції та забезпечити їх відповідними фінансовими ресурсами. Саме розмір загальної податкової ставки може відображати вибраний напрямок розвитку економічних відносин в країні та методику їх державного регулювання. Так досить висока податкова ставка відображає процеси, що характеризуються уповільненням динаміки економічного розвитку, недостатністю фінансових ресурсів у розпорядженні держави, що зумовлює зростання показника вилучення державою даних ресурсів через податковий механізм, або ж навпаки ситуацію, коли держава за допомогою податкового навантаження регулює в країні надмірний попит та таким чином здійснює вплив на економічну активність.

**Характеристика розвитку фінансової політики країн
з розвинуеною та трансформаційною економікою**

Країна	Місце країни в рейтингу Doing Bussines	Місце країни в рейтингу Paying taxes	Кількість сплат податків, раз на рік	Загальний час на сплату податків, днів	Загальна податкова ставка в країні, %	Частка податків у ВВП, %
Білорусь	44	63	7	176	51,8	29,8
Канада	14	9	8	131	21,1	30,7
Китай	84	132	9	261	67,8	19,4
Чехія	36	122	8	405	50,4	35,5
Данія	3	12	10	130	24,5	48
Естонія	16	30	8	81	49,4	32,5
Фінляндія	10	17	8	93	37,9	44,1
Франція	27	87	8	137	62,7	45,3
Німеччина	15	72	9	218	48,8	37,6
Греція	60	66	8	193	49,6	33,8
Італія	45	137	14	269	64,8	44,4
Казахстан	41	18	7	188	29,2	13,5
Латвія	22	27	7	193	35,9	27,6
Молдова	52	78	21	186	40,2	32
Норвегія	9	14	4	83	39,5	42,2
Польща	25	58	7	271	40,3	20,1
Швеція	8	37	6	122	49,1	44,3
Великобританія	6	15	8	110	32	35,2
США	7	53	10,6	175	43,9	24,3
Україна	83	107	5	350	52,2	38,9

Джерело: складено на основі даних Національного банку України, Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=65613&cat_id=44446

За розміром загальної податкової ставки країни світу можна поділити на: країни з низькою загальною податковою ставкою – Канада – 21,1 відсотка, Данія – 24,4 відсотка, Казахстан – 29,2 відсотка, Великобританія – 32 відсотка, Латвія – 35,9 відсотка. Ці країни проводять політику податкового стимулювання та підвищення сукупного попиту з метою активізації економічної та підприємницької діяльності в середині країни. Країни із середнім рівнем загальної податкової ставки – США – 43,9 відсотка, Швеція – 44,3 відсотка, Польща – 40,3

відсотка, Німеччина – 48,8 відсотка, Естонія – 49,4 відсотка, Норвегія – 39,5 відсотка. До країн із досить високою податковою ставкою належать: Білорусь – 51,8 відсотка, Китай – 67,8 відсотка, Франція – 62,7 відсотка, Італія – 64,8 відсотка, Україна – 52,2 відсотка відповідно.

Відношення розміру податкових надходжень до загального рівня валового внутрішнього продукту також досить чітко відображає економічну ситуації в країні й створює можливості для виділення особливостей реалізації державної фінансової політики в ній (рис. 1.1.)

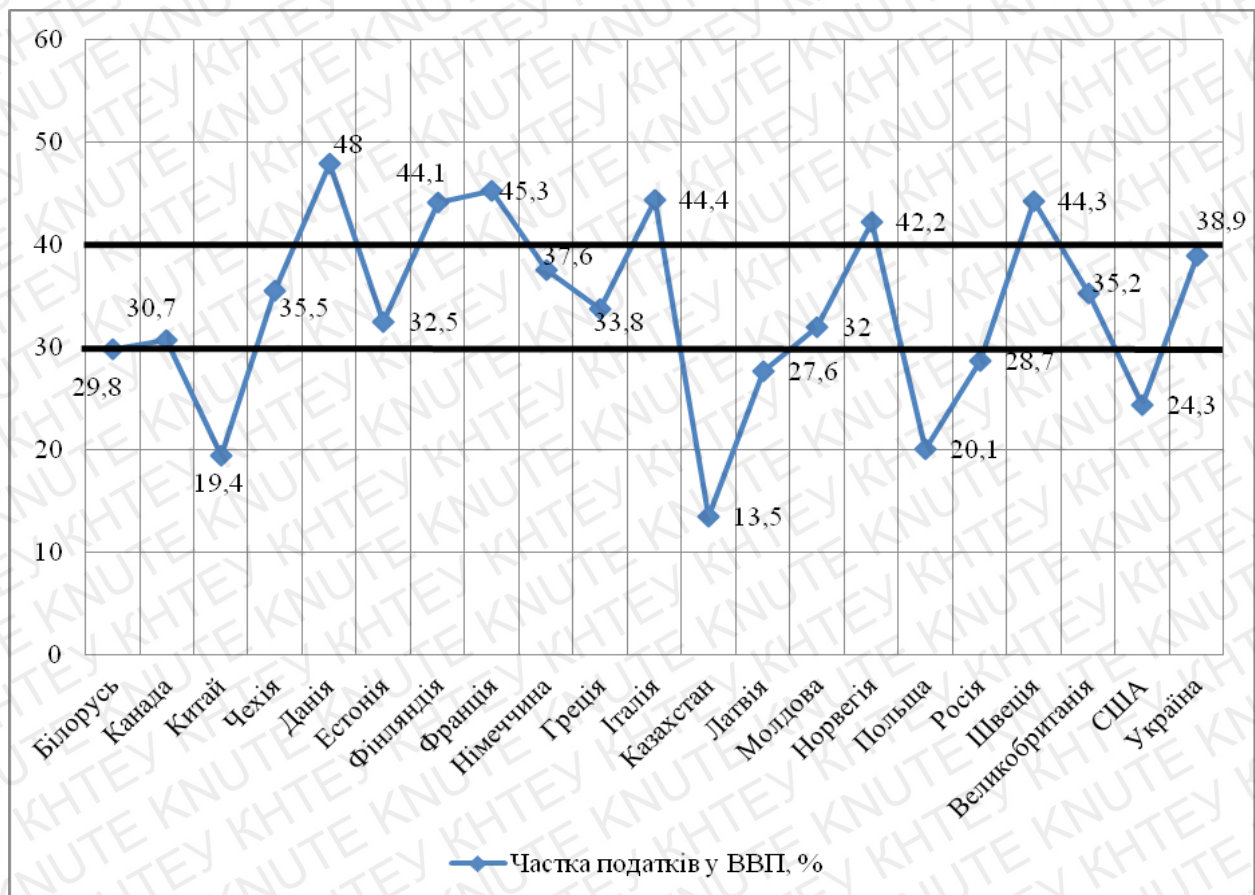

Рис. 1.1. Групування країн з розвинуеною та трансформаційною економікою за показником частки податкових відношень у валовому внутрішньому продукті

Аналіз отриманої інформації з рис. 1.1, дозволяє згрупувати країни з розвинуеною та трансформаційною економікою в три групи за показником податкових платежів у валовому внутрішньому продукті:

– перша група – країни в яких частка податків у валовому внутрішньому продукті складає менше 30,0 відсотків (Білорусь – 29,8 відсотка, Китай – 19,4

відсотка, Казахстан – 13,5 відсотка, Латвія – 27,6 відсотка, Польща – 20,1 відсотка, Швеція – 28,7 та США – 24,3 відсотка);

– друга група – середня частка податків у валовому внутрішньому продукті – від 30,0 до 40,0 відсотків (Канада – 30,7 відсотка, Чехія – 35,5 відсотка, Естонія – 32,5 відсотка, Німеччина – 37,6 відсотка, Греція – 33,8 відсотка, Молдова – 32,0 відсотка та Великобританія – 35,2 відсотка);

– третя група – висока частка податків у валовому внутрішньому продукті – більше 40% (Данія – 48%, Фінляндія – 44,1%, Франція – 45,3%, Італія – 44,4%, Норвегія – 42,2%, Швеція – 44,3%).

На сучасному етапі розвитку економічних систем за показником розподілу ВВП через бюджетну систему, тобто його централізації, виділяють такі основні моделі фінансових відносин у суспільстві: американська – що передбачає максимальне самофінансування юридичних осіб та самозабезпечення фізичних осіб й відзначається невисоким показником бюджетної централізації (в межах 25–30 відсотків ВВП); західноєвропейська – характеризується паралельним функціонуванням та фінансуванням як державних так і комерційних установ в соціальній сфері. Державна соціальна політика є достатньо широкою, та переважає країни з американською моделлю. Показник централізації ВВП коливається на рівні 35–40 відсотків, що відображає помірний її рівень; скандинавська модель – характеризується досить розгалуженою державною соціальною сферою, яка формує ґрунтовні передумови зростання соціальної стабільності та забезпечення. Рівень централізації ВВП складає близько 50–60 відсотків.

Одним із вагомих пріоритетів державної фінансової політики більшості розвинених країн світу на середньострокову перспективу на сучасному етапі розвитку соціально-економічних процесів є зниження рівня державного боргу та боргового навантаження на бюджет. Середнє значення частки дефіциту бюджету по відношенню до валового внутрішнього продукту в період 2008–2010 років у США становило – 9,2 відсотка, Великобританії – 8,8 відсотка, Японії – 7,1 відсотка, Франції – 5,9 відсотка, Італії – 4,1 відсотка, країнах БРІК

– 3,2 відсотка, Німеччині – 2,5 відсотка. Водночас, можливості стимулювання економіки за рахунок механізму бюджетного регулювання є обмеженими, насамперед, показниками боргової стійкості. Досягнення збалансованості та стійкості системи державних фінансів є необхідною передумовою для макроекономічної стабілізації та важливим індикатором очікувань інвесторів. Тому, в період стабілізаційного відновлення економіки, розмір бюджетного дефіциту було суттєво зменшено, найбільше значення зниження обсягу бюджетного дефіциту зафіксовано у США: у 2013-2015 роках частка дефіциту в валовому внутрішньому продукті становить 3,1 відсотка та у Німеччині, де за приведений період бюджет було виконано із профіцитом 0,3 відсотка від валового внутрішнього продукту. Доцільним є подальше проведення консолідації державної фінансової політики з метою відновлення достатнього рівня стійкості системи державних фінансів. З метою посилення дієвості заходів державного фінансового регулювання необхідним є проведення системних реформ, у сфері державних фінансів, розвитку інституційних секторів економіки. Розвиток процесів фінансової глобалізації несе з собою серйозні виклики для державної фінансової політики. У зв'язку з цим представляється актуальним виявлення взаємозв'язку між основними тенденціями розвитку процесу фінансової глобалізації та проведенням заходів державного фінансового регулювання.

Найпоширенішими інструментами фінансової політики центральних банків країн з розвиненою та трансформаційною економікою сучасному етапі є: обмеження зростання кредитних вкладень, що виявляється в обмеженні Центральним банком зростання кредитних вкладень, здійснюваних комерційними банками в небанківському секторі економіки. В даному випадку для банків другого рівня встановлюється відсоткова норма підвищення сум, що проходять через кредитні операції протягом певного часу. При порушенні цих норм застосовуються санкції у вигляді обов'язкових виплат банками штрафних відсотків або переказу сум, рівних підвищеного розміру кредиту.

РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

2.1. Бюджетно-податкова політика у системі державного регулювання

Безперечно, формування та реалізація бюджетної політики України має відповідати як тактичним цілям, так і довготривалим перспективам збалансованого розвитку суспільства. Переорієнтація цілей та ускладнення завдань бюджетної політики зумовлені як внутрішніми проблемами, так і нестабільністю світового фінансового господарства, посиленням його впливу на соціально-економічні процеси в Україні, що актуалізує необхідність формування адекватного механізму бюджетної політики з метою стимулювання виходу з фінансово-економічної кризи та відновлення довгострокової позитивної динаміки економічного зростання.

Найважливішою передумовою розвитку країни з ринковою економікою є формування та реалізація ефективної бюджетно-податкової політики, спрямованої на розвиток інституцій бюджетної системи, забезпечення соціально-економічного зростання та формування інвестиційної привабливості країни. Підґрунтям забезпечення ефективної бюджетно-податкової політики є наукові розробки багатьох вчених, проте, питання впливу фінансово-економічних чинників на соціально-економічний розвиток країни та регіонів потребують більш глибокого аналізу та деталізації.

Разом з тим процес удосконалення бюджетної системи в частині створення оптимального податкового навантаження та ефективної системи перерозподілу фінансових потоків відбувається паралельно із змінами податкового законодавства. Водночас удосконалення системи адміністрування та контролю є важливим аспектом максимізації надходжень до державного та місцевих бюджетів [5].

На сучасному етапі бюджетна політика як складова фінансової політики повинна бути спрямована на проведення всебічної модернізації економіки,

створення умов для підвищення її ефективності і конкурентоспроможності, досягнення відповідних результатів в економіці й соціальній сфері. Серед основних законодавчих новацій слід виокремити запровадження середньострокового бюджетного планування та розвиток програмно-цільового методу бюджетування.

До інструментів, через які здійснюється бюджетна політика, належать: щорічні послання Президента України до Верховної Ради України, Програми економічного і соціального розвитку України, постанови про основні напрями бюджетної політики, закони про державний бюджет та звіти про його виконання на відповідний рік, бюджетні програми тощо.

Бюджетна політика держави охоплює таке коло завдань: визначення пріоритетів у бюджетній сфері на певний період; вибір або розроблення наукових підходів до діяльності держави щодо управління бюджетним процесом і бюджетною системою; розроблення конкретних заходів щодо покращання управління бюджетним процесом і бюджетною системою; встановлення оптимального співвідношення податкових і неподаткових доходів бюджетів; забезпечення складання і ухвалення реалістичних бюджетів; визначення структури і обсягів державних видатків відповідно до визначених пріоритетів бюджетної політики; регулювання дефіциту (профіциту) бюджету, фінансування бюджетного дефіциту; управління міжбюджетними відносинами.

Податкова політика визначає стратегічні й тактичні цілі оподаткування, при досягненні яких забезпечується соціально-економічний розвиток країни. Важливою умовою формування ефективної податкової політики та механізму її реалізації є забезпечення збалансованості інтересів держави та платників податків.

Для проведення збалансованої податкової політики необхідним є забезпечення подальшого розвитку податкового механізму та його складових, зокрема податкового планування та прогнозування, податкового регулювання, податкового контролю та податкового аналізу.

Варто зауважити, що податковий механізм не може розглядатися відокремлено від управлінських складових, які сприяють реалізації податкової

політики. Управління як метод здійснення податкової політики полягає в організуючій і розпорядчій діяльності відповідних державних органів, яка націлена на створення ефективної системи оподаткування і ґрунтується на пізнанні та використанні об'єктивних закономірностей її розвитку.

Для ефективної реалізації податкової політики повинні виконуватися такі умови: формування та постановка цілей з конкретизацією пріоритетних завдань на короткострокову та середньострокову перспективу, визначення оптимальних напрямів для досягнення поставлених цілей і завдань, розроблення форм і методів організації податкових відносин; здійснення податкового аналізу та контролю за підсумками виконання бюджетних завдань для подальшого корегування форм і методів податкової політики.

Однією із вагомих складових податкового механізму є податкове планування та прогнозування. Податкове планування є основою для розроблення планів соціально-економічного розвитку країни та адміністративно-територіальних одиниць. Податковий прогноз дозволяє обґрунтувати з урахуванням об'єктивних економічних умов обсяги податкових надходжень до державного та місцевих бюджетів. У процесі податкового прогнозування забезпечується вирішення питань регулювання податкових відносин між усіма рівнями влади, з урахуванням їхніх можливостей реалізації соціально-економічних повноважень.

На даний час посилюється вплив податкового регулювання на всі стадії процесу розширеного відтворення з метою активізації підприємницької, інвестиційної та трудової активності, прискореного накопичення капіталу в найбільш привабливих галузях економіки, розвитку прикладної науки, техніки і соціальної сфери. Основна мета податкового регулювання полягає в створенні необхідних умов для поживавлення ділової активності пріоритетних галузей економіки країни. Податкове регулювання реалізується за допомогою активного використання податкових інструментів і податкового законодавства. Важливим напрямком податкового регулювання в галузі підвищення дохідного потенціалу податкової системи є оптимізація діючої системи податкових пільг.

Податкові пільги, у свою чергу, повинні бути адресними, сприяти стимулюванню діяльності пріоритетних напрямків економіки. Таким чином, податкове регулювання як складова податкового механізму, має сприяти підвищенню рівня економічного розвитку держави та пожвавленню ділової активності господарюючих суб'єктів.

Таким чином, сучасні трансформаційні перетворення зумовлюють необхідність теоретичного обґрунтування концепції функціонування податкового механізму, удосконалення методології його складових та їх взаємодії. В сучасних умовах розвитку суспільства від продуманості податкової політики залежить ефективність діяльності складових фінансової системи. Тому закономірно, що податки й податкова політика стали найважливішими об'єктами і напрямками ринкових реформ.

За період 2009–2018 років у середньому через бюджетну систему перерозподілялося 30,5 відсотка валового внутрішнього продукту. Серед податкових надходжень найбільшу частку у валовому внутрішньому продукті становлять непрямі податки – більше 10 відсотків, у 2018 році частка податку на додану вартість у валовому внутрішньому продукті склала 9 відсотків, акцизного податку – 2,2 відсотка. Слід зауважити, що значна частка непрямих податків у валовому внутрішньому продукті є причиною інфляційних процесів. Протягом останніх 10 років величина податку на доходи фізичних осіб у валовому внутрішньому продукті збільшилася з 3,9 відсотка до 4,8 відсотка, податку на прибуток підприємств навпаки скоротилася з 5,3 відсотка до 2,6 відсотка. З цього можна зробити висновок, що зазначене є наслідком скорочення приватного сектору економіки та зниження ділової активності населення. Отже, зміни обсягів податкових надходжень вплинули на формування структури доходів зведеного бюджету.

Найбільшу питому вагу у структурі доходів зведеного бюджету України мають податкові надходження. Їх частка коливається в межах від 73,1 відсотка у 2008 році до 83,97 відсотка у 2015 році. У 2018 році питома вага податкових надходжень у структурі дохідної частини зведеного бюджету

України становила 80,61 відсотка. Частка неподатних надходжень за період 2009–2018 років зменшилась з 23,7 відсотка до 17,66 відсотка. Частка доходів від операцій з капіталом, трансферів, цільових фондів у загальній сумі за період 2009–2018 років зменшилась до одного відсотка загального обсягу доходів. Слід зауважити, що у 2011 році їх питома вага була найбільшою та становила у структурі доходів 4,6 відсотка.

На нинішньому етапі економічного розвитку України доцільним є зниження податкового навантаження на вітчизняну економіку з метою стимулювання розвитку приватного сектору економіки, його інвестиційної активності та підвищення купівельної спроможності населення. Але це має стати наслідком поступового скорочення державних видатків. Як зазначалося вище, до сфери державних фінансів належить важіль, за допомогою якого передбачається впливати на економічні процеси, – це зміна динаміки обсягів державних видатків за певними напрямками. Заходи зі зниження рівня інфляції шляхом скорочення державних видатків актуалізують проблеми стримування економічного зростання, оскільки вони призводять до спаду економічного розвитку. Разом з тим зростання виробництва, пов'язане зі зменшенням податкового навантаження з одночасним скороченням державних видатків, вирішує завдання зниження рівня державного втручання в економіку, збільшення темпів економічного зростання.

За 2009–2018 роки обсяг видатків зведеного бюджету України збільшився з 141 989,53 млн грн до 523 125,7 млн грн. Абсолютний приріст за зазначений період обсягу видатків склав 381 136,17 млн грн, або 3,7 раза. У 2009 році обсяг видатків зведеного бюджету у валовому внутрішньому продукті становив 32,14 відсотка, у 2018 році – 33,38 відсотка. Найбільшу питому вагу у зведеному бюджеті мають видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, освіту і загальнодержавні функції, найменшу – видатки на охорону навколишнього природного середовища.

Найбільшу питому вагу у структурі видатків зведеного бюджету України становлять видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, за 2009–

2018 роки в середньому цей показник 25,55 відсотка загального обсягу. За даними додатку Ж можна зробити висновок, що в умовах розвитку економіки та росту реального валового внутрішнього продукту спостерігається зменшення питомої ваги видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення у структурі зведеного бюджету та, навпаки, в умовах рецесії економіки їх питома вага зростає. У 2015 році відбулося істотне зменшення частки зазначених видатків у загальному обсязі. Видатки на освіту займають друге за величиною місце у структурі зведеного бюджету України, їх питома вага у 2009–2018 роках в середньому становила 20,07 відсотка. Найбільша частка спостерігалася у 2013 році – 21,53 відсотка, найменша – у 2009 році – 18,89 відсотка. Важливим завданням є посилення інвестиційної складової бюджету шляхом збільшення частки капітальних видатків у загальній структурі з метою підвищення рівня фінансового забезпечення наукової, інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема: капітальних вкладень, структурної перебудови економіки.

Для стимулювання економічного зростання необхідне активне використання дефіциту бюджету з метою збільшення його видаткової частини, особливо в умовах відносного зменшення податкового навантаження на економіку та кількості податків, разом з тим розмір державного боргу та економічні можливості держави з його обслуговування є фактором обмеження обсягу дефіциту бюджету. У періоди стійкого економічного зростання у разі необхідності, особливо за наявності значного обсягу державного боргу, доцільно використовувати профіцити бюджету.

В умовах економічного спаду держава повинна здійснювати заходи, спрямовані на одночасне послаблення податкового навантаження на економіку та збільшення видатків бюджету з метою стимулювання розвитку приватного сектору економіки, допускаючи певний бюджетний дефіцит. Таким чином, бюджетне регулювання дозволяє впливати на обсяг сукупного попиту в економіці, темпи і пропорції економічного розвитку.

Боргова політика є однією з основних складових системи державного регулювання економіки країни, співвідношення між внутрішніми і зовнішніми державними позиками істотно впливає на структурні перетворення в її галузях. Від якості та своєчасності рішень щодо управління державним боргом залежить результативність державного регулювання. Важливим також є визначення напрямів боргової політики як інструменту соціально-економічного розвитку суспільства, запровадження дієвого фінансового механізму в системі інституційного середовища з метою забезпечення стратегічної спрямованості розвитку вітчизняної економіки.

Згідно з Бюджетним кодексом України від 08.07.2010 № 2456-VI загальний обсяг державного боргу та гарантованого державою боргу на кінець бюджетного періоду не може перевищувати 60 відсотків річного номінального обсягу валового внутрішнього продукту України [54].

Отже, виходячи з наведеного можна підсумувати, що основним завданням боргової політики України у середньостроковій перспективі є зменшення питомої ваги державного та гарантованого боргу у валовому внутрішньому продукті шляхом оптимізації структури боргових зобов'язань держави, обґрунтованого залучення нових позикових ресурсів, максимально можливого збільшені поточного державного боргу в зазначеному періоді.

Вагомою складовою бюджетно-податкової політики у системі державного регулювання є соціальний захист та соціальне забезпечення, про що свідчить структура видатків зведеного бюджету України. В державному бюджеті визначено такі основні показники соціальної захищеності населення, як: мінімальна заробітна плата, рівень прожиткового мінімуму для працездатних осіб та осіб, що втратили працездатність. Нагальним завданням є забезпечення сталого співвідношення між зростанням розміру прожиткового мінімуму для осіб, що втратили працездатність, та розміром мінімальної заробітної плати для недопущення зростання дефіциту бюджету солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, а також

зменшення коефіцієнта покриття пенсією заробітної плати, що впливає на збалансованість бюджетної системи.

Отже, на даному етапі економічних перетворень важливими завданнями фінансової політики є: оптимізація та раціоналізація формування доходів бюджету, підвищення ефективності державних інвестицій в економіку, узгодження загальнодержавних і місцевих інтересів у сфері міжбюджетних відносин, регулювання державного боргу та забезпечення соціальної справедливості при перерозподілі національного доходу.

Не менш важливим завданням є зменшення витрат з обслуговування державного боргу, оскільки державний борг є складовою частиною економічної системи, що справляє значний вплив на її елементи, зокрема на державний бюджет, грошово-кредитну і валютну системи, рівень інфляції, внутрішні та зовнішні заощадження, іноземні інвестиції тощо. Ефективне використання боргу може стати потужним фактором економічного росту, що дозволяє згладжувати економічні коливання. До основних методів управління державним боргом на даний час відносять: рефінансування – погашення старої державної заборгованості шляхом випуску нових позик; конверсію – зміну розміру прибутковості позики, наприклад, зниження або підвищення відсоткової ставки доходу, що виплачується державою своїм кредиторам; консолідацію – збільшення терміну дії вже випущених позик; реструктуризацію боргу – погашення боргових зобов'язань з одночасним здійсненням запозичень (прийняття на себе інших боргових зобов'язань) в обсягах, що погашаються, боргових зобов'язань зі встановленням інших умов їх обслуговування боргових зобов'язань і термінів погашення.

Вирішення поставлених завдань сприятиме забезпеченню збалансованості та стійкості фінансової системи, посиленню її ролі в стимулюванні довгострокового зростання економіки і підвищенні рівня життя населення, прискоренні інноваційного розвитку країни та формуванні стійкого бюджетно-податкового механізму.

2.2. Механізми та інструменти реалізації грошово-кредитної політики

Розробка монетарної стратегії надає можливість здійснити розмежування стратегічних та оперативних цілей грошово-кредитної політики, накладає інституційні обмеження для центрального банку з метою недопущення виникнення дисбалансу на грошово-кредитному ринку.

Грошово-кредитна політика за сучасних умов має сформований інституційний механізм для виконання основної цілі і поставлених завдань. Виявлено етапи реалізації монетарної політики України: початковий етап становлення (1992–1996 роки), на якому відбулось формування основних елементів архітекtonіки грошово-кредитної системи держави, визначення повноважень і завдань регулятора; етап функціонального удосконалення (1997–1999 роки) в межах якого накладено обмеження щодо викупу центральним банком облігацій внутрішньої державної позики на первинному ринку, що унеможливило процедуру емісійного фінансування дефіциту бюджету, розпочато процес ремонетизації національної економіки, запроваджено режим валютного коридору; етап поступального розвитку (2000–2008 роки) ознаменувався відносною курсовою стабільністю, регулятор орієнтувався на режим фіксованого валютного курсу; розширенням інструментарію валютного контролю, тенденційністю процентної політики до економічних умов, поступовим підвищенням рівня монетизації; транзитивний етап модифікації (2009–2014 роки), на якому продовжувалось зростання показника монетизації, здійснювалось комбіноване використання методів на валютному ринку задля його стабілізації, детерміновано перспективні напрями оздоровлення банківської системи країни; етап інституційної модернізації (з 2015 року), характеризується ухваленням монетарної стратегії, підвищенням інституційної та фінансової незалежності центрального банку, адаптовано режим інфляційного таргетування, удосконалено основні засади здійснення валютних операцій, розвинуто систему макропруденційного регулювання задля забезпечення фінансової стабільності.

Обов'язкові резерви є традиційним монетарним інструментом, який використовується для регулювання обсягу грошової маси в обігу, забезпечує достатній рівень ліквідності банків для виконання ними своїх зобов'язань. Зміна норм обов'язкового резервування здійснює відчутний вплив на стан кредитування в економіці, є важелем контрциклічної та антиінфляційної політики держави. Збільшення нормативу резервування характеризується зниженням вільної ліквідності банків та грошової пропозиції, а отже і можливостей до проведення активних операцій. Відповідно при зниженні цього нормативу відбувається підвищення рівня ліквідності та зменшення пропозиції грошей.

Відповідно до Рішення Правління НБУ про формування та зберігання обов'язкових резервів банки зобов'язані резервувати і зберігати кошти на кореспондентському рахунку, відкритому банком в НБУ відповідно до встановлених нормативів. Регулятор, ґрунтуючись на комплексному аналізі стану грошово-кредитного ринку поетапно підвищував тривалість звітного періоду резервування до місяця. На сьогоднішній день 11 число місяця виступає першим днем утримання резервів, а 10 число наступного місяця – останнім днем. Наразі нормативи резервування диференціюються згідно типу (строковості) вкладень: кошти вкладів на вимогу і поточних рахунків – 6,5 %, строкові кошти і вклади – 3,0 %. Разом з тим, доцільно зазначити, що ще одним критерієм диверсифікації розміру нормативу обов'язкового резервування, який застосовувався у вітчизняній практиці, розпочинаючи з 2006 року є валюта залучення вкладів. Вищий рівень нормативу застосовувався для коштів вкладів, номінованих у іноземній валюті, при чому перший критерій (за строковістю) також зберігався. Таким чином, норми обов'язкового резервування встановлювались для банків окремо за 4 категоріями: вклади до запитання та поточні рахунки у національній валюті; строкові вклади у національній валюті; вклади до запитання і поточні рахунки у іноземній валюті; строкові вклади у іноземній валюті. З 01.07.2013 по 30.12.2014 для депозитів на вимогу та коштів на поточних рахунків в іноземній валюті застосовувались відмінні норми резервування для нефінансових корпорацій (10 %) та домогосподарств (15 %). Використання зазначеного підходу було націлено на покращення структури

ресурсної бази банків, протидії наростаючим ризикам підвищення ліквідності внаслідок невідповідності обсягів залучених коштів та кредитних вкладень в розрізі валют та учасників депозитно-кредитних відносин. Преференції нижчої норми резервування під кошти, що залучені у вигляді національної валюти в порівнянні з іноземною є одним із засобів комплексної політики центрального банку щодо зниження рівня доларизації економічних відносин. Актуальним та можливим є запровадження практики нарахування відсотків на сформовані резерви в національній валюті або ж під строкові вклади. Даний захід спрямований на підвищення зацікавленості фінансових інституцій до залучення депозитів у національній валюті, що також позитивним чином відображається на послабленні доларизації економіки країни.

Регулятор протягом періоду 2001–2018 років постійно удосконалював важелі регулювання механізму резервування. Норматив обов'язкового резервування для вкладів у національній валюті у 2002–2003, 2008–2014 роках був рівним нулю. Недостатній розвиток інституційного середовища, певні прорахунки пруденційної політики разом із нульовою ставкою обов'язкового резервування під вклади у національній валюті ускладнили виконання банками своїх зобов'язань в періоди різкого відтоку депозитів з банківської системи. Політика підтримки кредитної експансії за допомогою інструменту обов'язкового резервування мала негативний вплив на стан ліквідності банківської системи. Врахувавши зазначене з 31.12.2014 року перебуває на рівні 3 % для строкових вкладів і 6,5 % для вкладів на вимогу та поточних рахунків. Значення нормативу резервування для коштів вкладів у іноземній валюті з 2001 до 2007 року поступово знижувались, у 2007–2009 роках залишалось незмінним, у 2010–2014 роках поетапно збільшувалось, а з 2015 року залишається сталим – 6,5 % та 3 % в залежності від строковості вкладу.

Використання інструменту курсової переоцінки залучених фінансових ресурсів у іноземній валюті дозволив абсорбувати обсяги вільної ліквідності банківської системи та знижувати попит на валюту на міжбанківському ринку. Водночас трансформація алгоритму зарахування коштів в покриття банківських

резервів, зокрема щодо надання можливості використання частки залишків національної валюти у касах банків (50 % обсягу) на дані цілі та подальше збільшення вагового показника до 100 % спрямовано на компенсацію додаткових відрахувань внаслідок девальвації і підтримку достатнього рівня ліквідності в системі. Поступово знижувався обсяг обов'язкових резервів, який банки зобов'язані щоденно зберігати на кореспондентському рахунку в центральному банку. Зміщений акцент в даному питанні на користь дотримання вимог в середньому за період утримання (а не на початок кожного операційного дня), що надало можливість підвищити гнучкість банківського управління ліквідністю. Механізм усереднення має на меті зниження волатильності грошового ринку, згладжуючи кон'юктурні коливання ліквідності. Зазначений механізм надає змогу регулятору не проводити операції на відкритому ринку на постійній основі. Одночасно фокус уваги монетарної інституції сконцентровано на підвищенні ролі процентної політики як адаптивного і дієвого інструменту впливу на рівень ліквідності банківської системи.

Процентна політика. Залишається актуальною для наукової дискусії проблематики, пов'язана із встановленням ключової процентної ставки та доцільності дотримання певних правил у даному питанні. Нагальними є питання реакції центральних банків на очікування економічних агентів, зміни макроекономічної ситуації, характеристики набору факторів, які мають найбільшу значимість для зміни рівня облікової ставки. Розвинуті країни світу, зокрема США переглядають розмір ключової процентної ставки щоквартально, при чому наразі зміна її значень відбувається доволі плавно, без різких коливань. Вищесказане виступає аргументом на користь підтвердження факту інерційності монетарної політики, що надає можливість центробанкам фокусувати очікування економічних агентів на стабілізаційних цілях і досягати вищої результативності.

Виток економічних перетворень 2014–2015 обумовив потребу модернізації грошово-кредитної політики, та покращення рівня її взаємодії з бюджетно-податковою. Важливим аспектом такого удосконалення стало забезпечення

адекватного впливу зміни ключової процентної ставки на сукупність процентних ставок грошового ринку для реалізації поставлених завдань монетарної політики зокрема щодо досягнення цінової стабільності в середньостроковій перспективі. За рахунок дії процентного каналу забезпечується корекція короткострокових ставок в залежності від зміни облікової.

Механізм регулювання розміру облікової ставки в межах детермінованого процентного коридору полягає в застосуванні асиметричного підходу щодо наближення ключової процентної ставки до однієї з двох граничних ставок. Особливої значимості використання даного механізму набуває для країн, у фінансовому секторі якого домінанта позиція належить банківським установам. Симетричне розташування процентних ставок за інструментами постійного доступу по відношенню до облікової ставки є складовою нейтральної монетарної політики. Водночас за умови асиметрії ключової процентної ставки відбувається реалізація заходів активного грошово-кредитного регулювання за рахунок впливу на привабливість відповідних кредитних і депозитних операцій. Звужуючи spread між обліковою ставкою та процентною ставкою за кредитами овернайт формуються стимули для збільшення ліквідності. В свою чергу, наближуючи значення ключової процентної ставки до розміру процентної ставки за депозитними сертифікатами овернайт відбувається підвищення інтересу учасників ринку до даного фінансового інструменту та знижується ліквідність. Видається можливим використання асиметричного коридору процентних ставок в якості інструменту впливу на перерозподіл капіталу та обмінний курс національної валюти. Підвищуючи відносну привабливість інструменту депозитних операцій регулятор формує умови для заходження іноземної валюти в країну, маючи на меті її зміцнення чи накопичуючи міжнародні резерви. Зміщуючи облікову ставку до граничного значення процентної ставки за кредитами овернайт надаються імпульси для розширення ліквідності, що ймовірно може позначитись на послабленні національної валюти.

Рефінансування банків. Монетарний інструмент рефінансування банків застосовується у глобалізованому світі задля підтримки достатнього рівня

ліквідності банків та стимулювання кредитування реальної економіки, що безпосередньо спрямовано на активізацію темпів росту реального ВВП.

Керуючись необхідністю досягнення визначених стратегічних та оперативних цілей регулятор проводить комплексний аналіз і прогностичну оцінку рівня ліквідності грошово-кредитного ринку. За результатами аналізу приймаються відповідні управлінські рішення щодо абсорбцій чи ін'єкцій грошової маси на ринок. Слушно зазначити, що в умовах кризи держава часто відігравала роль останнього кредитора для банківської системи, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету. В українській історії такий випадок мав місце при додатковій капіталізації відібраних банків для подолання наслідків Великої Рецесії. Проте все ж таки функція рефінансування банків належить НБУ. Внаслідок різкого зниження обсягів вільної ліквідності в періоди Великої Рецесії та кризи 2014–2015 років центральний банк задля підтримки стабільності роботи банків та безперебійності платежів у системі надав значні обсяги рефінансування. В 2008 році обсяг рефінансування склав – 169,6 млрд грн., 2009 – 64,4 млрд грн, 2014 – 222,3 млрд грн, 2015 – 75,4 млрд грн. Як зазначалось у підпункті 4.1 дослідження недосконалість інституційного середовища, прогалини регулятивних актів надавали можливість банківським інституціям використовувати одержані обсяги рефінансування не за їх цільовим призначенням. Зокрема, в період Великої Рецесії лєвова частка фінансового ресурсу була спрямована на міжбанківський валютний ринок з метою отримання спекулятивного доходу, що суперечило досягненню цілі щодо підтримки фінансової стабільності в країні внаслідок виділення банкам кредитування. Можливості спекулятивних операцій банків на ринку були перекриті за рахунок підвищення дієвості контролю регулятора за використанням коштів рефінансування. НБУ адаптував свою політику, визначивши цільове спрямування банківського рефінансування.

Згідно Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи операції з банківського рефінансування здійснюються шляхом надання

кредитів овернайт; короткострокових кредитів рефінансування із строками до 14 та 90 днів шляхом проведення тендерів; довгострокових кредитів рефінансування для підтримки ліквідності банків, терміном від 1 до 5 років. Основним інструментом регулювання ліквідності банків залишається надання кредитів овернайт (до наступного робочого дня) для підтримки короткострокової банківської ліквідності. Забезпеченням таких кредитів, а також інших кредитів рефінансування виступають: державні облігації, депозитні сертифікати, облігації міжнародних фінансових організацій, іноземна валюта. Процентна ставка за кредитами овернайт визначається нормативно-правовим актом НБУ з питань процентної політики та розміщується на офіційній Інтернет сторінці регулятора. Вважаємо за доцільне здійснити дослідження обсягу та структури наданих НБУ вітчизняним банкам кредитів, строком понад 30 календарних днів (табл. 2.1). Аналіз даних свідчить, що пік таких кредитів рефінансування припав саме на 2014 рік, їх загальний обсяг становив 115612,5 млн грн. При чому найбільшу питому вагу в розмірі 39,0 % складала кредити рефінансування шляхом проведення тендера, далі йшли стабілізаційний кредит із ваговим показником 24,4 %, кредит для збереження ліквідності – 19,9 %, операція прямого РЕПО – 16,7 %. Потрібно зазначити, що із покращенням макроекономічної ситуації та появою ознак фінансової стабілізації обсяг кредитів рефінансування, строком понад 30 календарних днів суттєво зменшився, фактичні показники 2015 року є нижчими за попередній рік у 6,68 рази, хоча загальний обсяг рефінансування банків є меншим у 2,95 рази. У 2015 році превалював стабілізаційний кредит в загальній структурі його частка сягнула 67,9 %, рефінансування шляхом проведення тендера – 18,7 %, операція прямого РЕПО – 13,4 %, кредити для збереження ліквідності не надавались.

Таблиця 2.1

Обсяг та структура наданих НБУ кредитів рефінансування банкам, строком понад 30 календарних днів
у 2014–2018 роках

Вид рефінансування	2014		2015		2016		2017		2018	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Кредит для збереження ліквідності	23047,8	19,9	0	0	0	0	0	0	0	0
Кредит рефінансування шляхом проведення тендера	45113,4	39,0	3240,0	18,7	3936,66	100	7697,0	100	9515,0	100
Операція прямого РЕПО	19282,5	16,7	2320,0	13,4	0	0	0	0	0	0
Стабілізаційний кредит	28168,8	24,4	11747,0	67,9	0	0	0	0	0	0
Всього	115612, 5	100	17307, 0	100	3934,66	100	7697,0	100	9515,0	100

Валютні інтервенції. Метою здійснення валютних інтервенцій є запобігання шоківим кон'юнктурним змінами обмінного курсу, згладжування його надмірної волатильності за умов прояву ряду екзогенних і ендегенних суспільно-економічних факторів. Даний інструмент грошово-кредитної політики спрямований на стабілізацію очікувань економічних агентів стосовно девальваційних та інфляційних процесів у середньостроковій перспективі. В розвинутих країнах світу, на відміну від країн із емерджентною економікою, валютні інтервенції майже не використовуються в сучасних умовах з огляду на імплементацію режиму вільного курсоутворення.

За період 2015–2018 років загальний обсяг позитивного сальдо валютних інтервенцій становив 3286,6 млн дол. США. Емпіричний досвід свідчить, що негативне сальдо інтервенцій фіксується в кінці року – IV кварталі 2015, IV кварталі 2017, III кварталі 2018 року. Обмінний курс характеризується певною волатильністю, визначається фундаментальними чинниками попиту і пропозиції валюти на міжбанківському ринку, залежить від сезонних коливань ринкової кон'юнктури. За останні 15 кварталів гривня по відношенню до долара США девальвувала на 29,0 %, а за 11 кварталів – на 6,5 %.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

3.1. Державна фінансова політика у сучасних умовах розвитку економіки країни

В умовах посилення впливу екзогенних чинників на соціально-економічний розвиток країни важливим є підвищення дієвості державної фінансової політики з урахуванням інституційних змін світової економіки. Процеси фінансової глобалізації потребують належного рівня адаптації державних фінансових інститутів до змін макроекономічних показників, удосконалення їх функціональної структури. Слід констатувати, що значна залежність фінансової системи від зовнішніх запозичень може крім стимулювання економічного зростання посилити негативні тенденції та дисбаланси у розвитку суспільства. З огляду на зазначене, важливим є розробка та реалізація виваженої боргової, бюджетної, грошово-кредитної політики держави. Доцільним є забезпечення сприятливих умов для поступового збільшення частки високотехнологічної та наукоємної економіки в загальній структурі, формування відповідного балансу між забезпеченням пріоритетних заходів фінансово-бюджетної політики та збалансованістю бюджетної системи.

В процесі реалізації державної фінансової політики виникає потреба у виборі дієвого механізму впливу на економічну систему країни, що дозволить досягти виконання поставлених завдань структурної модернізації соціально-економічної моделі розвитку. Ефективне, відповідальне та прозоре управління державними фінансами є базовою умовою для підвищення рівня і якості життя населення, сталого економічного зростання, удосконалення інститутів економіки та соціальної сфери, забезпечення обороноздатності та досягнення інших стратегічних цілей.

Формування та реалізація базових напрямів фінансової політики передбачає використання поєднання принципів суспільної необхідності та

економічної ефективності й врахування впливу структури власності в економіці, векторів державної політики, що дозволить в процесі вибору стратегії й тактики управління формувати найбільш раціональні пропорції перерозподілу вартості та досягнути реалізації основних суспільних інтересів. Принцип суспільної необхідності означає визначення ступеня достатності та надмірності втручання влади в економічну систему з точки зору забезпечення умов суспільного розвитку й досягнення політичних цілей. У свою чергу, принцип економічної ефективності означає здійснення такого централізованого перерозподілу вартості, який не перешкоджає подальшому розвитку економічної системи, а сприяє підвищенню її ефективності й результативності.

Вагомим чинником, що характеризує особливості та напрямки подальшої еволюції фінансової політики, виступає макроекономічна нестабільність, зумовлена кризовими явищами в економічній системі країни. Під макроекономічною нестабільністю розуміється динамічна мінливість основних тенденцій еволюції господарської кон'юнктури під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів. Взаємозв'язки між макроекономічною та фінансовою політикою варто розглядати як систему, що характеризується прямими та зворотними зв'язками, що дозволяє виявляти та виражати обумовленість фінансової політики еволюцією макроекономічного середовища, а також вплив реалізованих у рамках цієї політики заходів на показники грошово-кредитної, бюджетно-податкової політики та фінансового ринку.

Об'єктивні основи формування особливостей фінансової політики визначаються специфікою інституційного розвитку її економіки. В свою чергу, дані особливості залежать від наявності природних ресурсів і їх експорту, рівня розвитку національної промисловості та ємності внутрішнього ринку. Зазначені чинники визначають інтенсивність і стійкість грошових потоків в національній економіці. Для цілей макроекономічного аналізу особливе значення має специфіка грошових потоків, що формуються в економіці та надходять з міжнародної економічної системи. Рецесія внесла суттєві корективи у розробку фінансової політики, зумовила зміну підходів щодо ролі державного

фінансового регулювання у забезпеченні умов для макроекономічної стабілізації а згодом і відновлення стійкого економічного зростання, стимулювання зайнятості.

Необхідним є здійснення структурних змін економіки, формування фінансової системи розвитку, спрямованої, в тому числі, на концентрацію фінансово-економічних ресурсів у тих секторах економіки, які здійснюють виробництво інноваційної продукції високотехнологічних укладів. Водночас, важливим є поглиблення реалізації механізму компенсації втрат обсягів експорту певних груп товарів на внутрішньому ринку, що особливо стосується металургії, мінеральних добрив та готової продукції, що продукується агропромисловим комплексом. З метою розширення внутрішнього попиту варто удосконалити податкову політику в частині стимулювання активних підприємств, що розробляють та впроваджують інновації у виробничий процес.

Важливим є забезпечення ефективності функціонування податкової системи, що передбачає встановлення оптимального рівня податкового навантаження на економічну систему, забезпечення повного виконання платниками податків їх податкових зобов'язань, здійснення ефективного податкового адміністрування та вдосконалення законодавчої бази. Ефективна податкова система, що включає як основні елементи оподаткування, так і процедури податкового адміністрування, повинна відповідати наступним основним вимогам. По-перше, враховуючи, що за рахунок податкових надходжень формується близько 80 відсотків доходів бюджету, податкова система повинна забезпечувати стійке формування доходних джерел, необхідних для виконання витратних зобов'язань відповідних бюджетів. По-друге, рівень і структура податкового навантаження не повинні погіршувати умови для економічного зростання, спотворювати умови конкуренції, перешкоджати притоку інвестицій. В сучасних умовах податкова політика є одним з найбільш значущих інструментів для підвищення конкурентоспроможності економіки країни. По-третє, податкове адміністрування має здійснюватися на основі мінімізації витрат для

економічних суб'єктів за рахунок: аналізу впливу податкового навантаження на економіку в розрізі видів економічної діяльності; виробленні єдиного нормативного забезпечення функціонування податкових органів; розвитку системи електронної взаємодії між податковими органами і платниками податків; здійснення контролю і нагляду за дотриманням податкового законодавства.

В умовах макроекономічної нестабільності основними напрямками модернізації фінансової політики, що забезпечують її комплексний характер, є: таргетування інфляції, вільне курсоутворення, доступність довгострокової ліквідності центрального банку для банківської системи, оптимальна для реального і фінансового секторів економіки процентна ставка, орієнтація бюджетних витрат на інноваційну модель розвитку, створення мегарегулятора фінансового ринку. Вони здійснюють комплексний вплив на всі елементи фінансової політики. Їх тісна координація дозволяє мінімізувати зовнішні шоки, подолати макроекономічну нестабільність, забезпечити сталий економічний розвиток.

Основними режимами грошово-кредитної політики визнаються таргетування пропозиції грошей, курсу валюти та інфляції. Перші два режими орієнтовані на досягнення проміжної мети: заданий темп зростання визначеного грошового агрегату або підтримання курсу національної валюти на певному рівні щодо іншого, частіше усього, резервної валюти. Проміжна мета пов'язана з очікуваним показником стабільності цін і може бути досягнута за допомогою інструментів грошово-кредитної політики.

Переваги таргетування валютного курсу пов'язані з меншою невизначеністю у порівнянні з режимом плаваючого курсу. Його недоліки є продовженням переваг, якщо фіксований курс не користується довірою, він може піддаватися спекулятивній атаці, у світі глобальних фінансів швидкість потоків капіталу багаторазово посилюється, центральний банк може відчувати труднощі при захисті від подібних атак. Максимальна ефективність таргетування валютного курсу для відкритої економіки пов'язана з

номінальними шоками або шоками попиту, проте в такій ситуації фіксований режим важко підтримувати.

Пропозиція грошей залишається найважливішим інструментом здійснення грошово-кредитної політики. Разом з тим, можливості Національного банку щодо її регулювання залишаються відносно слабкими. Основним методом впливу на грошову пропозицію залишаються валютні інтервенції, частково на неї також впливають й бюджетні операції. При плаваючому режимі курс валюти перестає виконувати функції інструмента грошово-кредитної політики, оскільки він формується в результаті взаємодії попиту та пропозиції на валютному ринку.

Основною метою фінансової політики є забезпечення економічної та соціальної стабільності шляхом створення відповідних умов для збалансованого економічного зростання. Відповідно, під економічними заходами слід розуміти цілеспрямоване використання інструментів впливу на систему суспільних відносин, яка визначає фінансово-економічну мотивацію, інтереси та поведінку суб'єктів фінансової політики держави. До правових заходів доцільно зарахувати юридичне оформлення процесу формування, реалізації та контролю за ефективністю державної фінансової політики у вигляді системи нормативно-правових актів, які регулюють порядок функціонування відповідних взаємовідносин між суб'єктами фінансової політики у межах економічної системи в яку інтегрована вітчизняна фінансова система. Організаційні заходи охоплюють діяльність державних фінансово-економічних інститутів, які безпосередньо приймають участь у процесі розробки, реалізації та контролю фінансової політики країни.

Слід зазначити, що основними та найбільш дієвими формами державного регулювання економіки в сучасних умовах є макроекономічне планування та прогнозування, використання механізму державного замовлення і відповідно регулювання рівня видатків бюджету та підприємств державного сектору економіки, розробка та реалізація державних програм соціально-економічного розвитку. Прогнозування за своєю суттю - це комплексний процес розробки

ймовірного, науково-обґрунтованого прогнозу щодо перспективи розвитку досліджуваного об'єкту в майбутньому, а також можливості альтернативних шляхів досягнення об'єктом відповідних значень та стану. Макроекономічне прогнозування спрямоване на поглиблене вивчення соціально-економічного потенціалу країни, виявлення завдань розвитку національної економіки на середньо- та довгострокову перспективу з визначенням необхідного обсягу ресурсів та переліку заходів, у тому числі за умови різних сценаріїв розвитку подій.

Здійснення прогнозування макроекономічної динаміки є важливим з огляду на потребу формування бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики, покращення рівня узгодженості між ними. З урахуванням досвіду реалізації фінансового механізму державного регулювання економіки, можна дійти висновку, що ефективність управління економічними процесами залежить від якісного рівня наукового обґрунтування розвитку даних процесів, аналізу стану фінансової системи та альтернатив її розвитку, шляхів удосконалення, своєчасності прийняття рішень у сфері фінансового регулювання.

Фінансове прогнозування має базуватися на таких основних принципах: незалежності - фіскальні прогнози є результатом незалежного аналізу, проведеного фінансовими органами, національними або міжнародними науково-дослідними інститутами; прозорості – принципи прогнозування, його методи та результати доводяться до відома громадськості, бюджетно-податкові прогнози покликані служити об'єктивним орієнтиром і сприяти обґрунтованій діяльності державних та приватних установ та організацій.

Необхідність довгострокового планування зумовлено зростанням ролі бюджету як інструменту державної політики в цілях досягнення стійких темпів економічного зростання та підвищення рівня життя громадян. Вона зростає у зв'язку з наявністю несприятливих тенденцій соціально-економічного розвитку: старіння населення, високого ступеню залежності економіки та бюджету від сировинного сектору та зовнішньої кон'юнктури. Макроекономічне планування

– це цілеспрямована діяльність держави, що направлена на визначення джерел формування та напрямів використання фінансово-економічних ресурсів з метою забезпечення стабільного економічного та соціального розвитку. На сучасному етапі вдосконалення фінансових відносин широко використовується індикативне планування, яке здійснюється з урахуванням ґрунтового аналізу функціонування економіки за попередній період, виходячи з особливостей фінансової політики та структури фінансової системи, адаптивної ефективності фінансових інститутів, встановлює на плановий період певні значення основних макроекономічних показників: темпів зростання валового внутрішнього продукту, індексу споживчих цін та виробників промислової продукції, валютного курсу, платіжного балансу, обсягів мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму, облікової ставки, доходів та видатків бюджету, бюджетного дефіциту та державного боргу.

Отже, вагомим завданням державної фінансової політики виступає постійне удосконалення діючих механізмів управління дефіцитом бюджету й державним боргом. Економічна сутність управління бюджетним дефіцитом виявляється через складову системи управління державними фінансами, що направлена на оптимізацію показників дефіциту бюджету, пошуку джерел його фінансування та ефективне використання ресурсів, що були залучені з метою його покриття, задля досягнення державою довгострокового та збалансованого соціального та економічного розвитку. При цьому, в більш вузькому розумінні, управління дефіцитом бюджету варто розглядати як систему заходів та процедур, що пов'язана із визначенням граничних показників дефіциту, розробкою та затвердженням бюджету із дефіцитом, пошуком та залученням фінансових ресурсів на покриття даного обсягу бюджетного дефіциту, їх використанням на його фінансування. Завданнями механізму управління бюджетним дефіцитом є визначення розміру та меж дефіциту та первинного дефіциту на середньо- та довгострокову перспективу виходячи з того, що бюджет має бути збалансованим у ході економічного циклу; обґрунтування та визначення структури джерел фінансування бюджетного дефіциту; координація

бюджетної політики у сфері дефіциту бюджету із приватизаційною та борговою політикою держави; обґрунтування доцільності бюджетного дефіциту та напрямів спрямування фінансових ресурсів, що будуть залученні на покриття даного обсягу дефіциту бюджету; забезпечення моніторингу виконання показників дефіциту по загальному та спеціальному фонду бюджету.

Важливим є подальший розвиток програмно-цільового методу у бюджетному процесі, який має здійснюватись на основі запровадження стратегічного та середньострокового бюджетного планування, ґрунтуватись на ретельному аналізі оптимально необхідного обсягу асигнувань бюджету для фінансування програми у середньостроковому періоді, здійснення контролю за досягненням мети бюджетної програми. Доцільним є розробка критеріїв оцінки бюджетних програм щодо обсягу затрат, якості надання послуг або вироблення продукції, досягнення визначених результатів, рівня ефективності використання бюджетних коштів з метою підвищення адаптивності системи планування бюджетних видатків до суспільних потреб на певному етапі розвитку. Доцільним є встановлення граничних обсягів видатків для виконання бюджетної програми на трирічний бюджетний період та складання щорічних доповідей головних розпорядників коштів про результати діяльності у звітному періоді та заплановані напрями діяльності у наступному бюджетному періоді, що сприятиме стабілізації бюджетної політики, збалансованому та послідовному процесу формування і виконання бюджету та підвищенню ефективності використання бюджетних коштів.

Слід також зауважити, що удосконалення програмно-цільового методу планування видатків потребує більш ретельного та поглибленого застосування оцінки ефективності та моніторингу виконання бюджетних програм. З метою розвитку інституційних основ моніторингу у бюджетному процесі важливим є розробка методологічних засад його здійснення. Потребується запровадження методології визначення рівня ефективності бюджетної програми на основі системи розрахунку кількісних і якісних показників та оцінювання програми за результатами виконання. Реалізація зазначеного дозволить формалізувати

порядок прийняття рішень про необхідність планування бюджетної програми на наступний бюджетний період виходячи із створюваного соціально-економічного ефекту та результатів її виконання.

Важливим елементом ефективної системи фінансового регулювання є також інтеграція національної фінансової системи до світового фінансового простору, що дозволить економіці країни не лише знайти доступ до нових ринків капіталу, а й забезпечити зменшення ризиків негативних змін, викликаних коливаннями економічної кон'юнктури в Україні. Інтеграція фінансового ринку України в світовий фінансовий простір має на меті: розміщення грошових коштів українських компаній і банків на світовому грошово-кредитному ринку; обіг цінних паперів українських емітентів на міжнародних біржах; розміщення коштів нерезидентів на українському грошово-кредитному ринку; отримання нерезидентами позик в національній валюті на українському грошово-кредитному ринку; обіг іноземних цінних паперів на українському фондовому ринку; проведення на українському фондовому ринку операцій з фінансовими інструментами, які використовуються на світовому фінансовому ринку; здійснення українськими корпораціями і банками злиття і поглинань з іноземними компаніями і банками; формування українськими приватними і інституційними інвесторами інвестиційних портфелів із залученням іноземних фінансових активів.

Вітчизняний фінансовий ринок характеризується відсутністю чітких традицій та правил функціонування, що зумовлює необхідність розробки концептуальних підходів до побудови ефективного механізму регулювання фінансового ринку. Система державного регулювання фінансового ринку має забезпечувати покращення інвестиційного середовища, захист інтересів споживачів фінансових активів, справедливе ціноутворення, усунення системних ризиків, функціонування фінансового ринку як механізму економічного розвитку. Необхідними слід вважати заходи, пов'язані з перспективами дерегуляції фінансового ринку та збереження державного втручання у тих його сегментах, які мають пріоритетне значення для

національної економічної безпеки. Формування ефективної системи регулювання фінансового ринку України потребує: формування сприятливих передумов для появи нових фінансових інститутів; спрямування економічних реформ в країні на підвищення рівня і якості життя населення, стимулювання заощаджень і підвищення потенціалу розвитку фінансового ринку; посилення конкурентоспроможності вітчизняних фінансових установ; поширення інформаційної прозорості здійснення діяльності, імплементації до нормативно-правової бази та запровадження в практику міжнародних стандартів надання фінансових послуг; створення сприятливого інвестиційного клімату; забезпечення прозорості фінансових операцій.

Таким чином, метою державної фінансової політики є забезпечення довгострокової збалансованості та стійкості бюджетної системи, підвищення якості управління державними фінансами та правового регулювання фінансового ринку. Основними результатами її реалізації мають стати створення стабільних фінансових умов для економічного зростання, підвищення рівня та якості життя, забезпечення національної безпеки, створення умов для підвищення ефективності фінансового управління, забезпечення потреб громадян і суспільства в державних та муніципальних послугах, підвищення рівня їх доступності та якості, забезпечення високого рівня надходження податків і зборів, зниження обсягу податкової заборгованості, якісний облік податкових пільг і відрахувань, збільшення частки платників податків, створення стабільної та передбачуваної податкової системи, використання оптимального рівня податкового навантаження на економіку та ефективного податкового адміністрування, переведення більшої частини витрат бюджету на принципи програмно-цільового планування, контролю та подальшої оцінки ефективності їх використання, забезпечення відповідності державних і місцевих фінансів сучасним світовим стандартам підзвітності та прозорості, підвищення ємності й прозорості фінансового ринку, забезпечення надійності і ефективності фінансової інфраструктури, підвищення стійкості та прозорості банківської системи; розвиток вітчизняного страхового

ринку і підвищення його ролі в економіці країни, забезпечення ефективного функціонування системи формування та інвестування пенсійних накопичень і підвищення ролі недержавних пенсійних фондів як інституційних інвесторів на фінансовому ринку. З метою проведення якісного аналізу результатів державної фінансової політики необхідно використовувати не лише кількісні індикатори, а й якісні оцінки, що ґрунтуються на міжнародних принципах і стандартах, сформульованих у документах міжнародних фінансових організацій, насамперед Міжнародного валютного фонду і Організації економічного співробітництва та розвитку, а також рішеннях міжнародних форумів.

3.2. Перспективи розвитку державної фінансової політики в Україні

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На сучасному етапі у фінансовій науці залишається недостатньо дослідженим питанням формування сучасної теорії державної фінансової політики, визначення домінант, чинників і логічність її впровадження. Окреслена фінансова модель є необхідною умовою аргументування концептуальних засад побудови сучасної державної фінансової політики, пов'язаних із поліпшенням механізму управління ресурсами держави.

Планомірний вплив на темпи економічного піднесення потребує формування відповідної системи фінансового регламентування, спрямованої на управління результатами, на основі вдосконалення інституційного забезпечення фінансово-економічних трансформацій.

Проблеми функціонування й реалізації фінансової політики постійно перебувають у полі зору науковців, але, незважаючи на значні здобутки вчених, і дотепер не існує єдиної думки щодо поняття і складових державної фінансової політики. Значна частина науковців не виокремлюють поняття державної фінансової політики, а здебільшого ототожнюють її з дефініцією «фінансова політика держави».

Отже, вивчення поглядів учених щодо поняття «фінансова політика держави» дає змогу констатувати, що низка дослідників основу фінансової політики держави вбачає в її ресурсній складовій, інші науковці акцентують увагу на практичному підході до розв'язання конкретних або загальних завдань.

Узагальнення західної літератури з питання дослідження визначили, що погляди зарубіжних науковців також значно різняться й не мають єдності. Так, С. Фішер, Р. Дорнбуш і Р. Шмалензі взагалі не виокремлюють державну фінансову політику як самостійне поняття, використовуючи термін «фіскальна політика», інтерпретуючи його набагато ширше - як рішення, котрі приймає держава щодо своїх доходів і витрат [12].

Е.Дж. Долан, К.Д. Кемпбелл, РДж. Кемпбелл також не використовують термін «фінансова політика». Натомість вони стверджують, що є два джерела державного впливу на процес кругообігу доходів у державі та величину номінального національного доходу: фіскальна й грошово-кредитна політика. У свою чергу, К. Макконнелл і С. Брю ототожнюють поняття фінансово-бюджетної та фіскальної політики, що стосується державних витрат і оподаткування, націлених на забезпечення повної зайнятості й неінфляційне зростання національного продукту [7].

Отже, дослідження наявних підходів до поняття «фінансова політика» та «фінансова політика держави» дають змогу завважити таке: «державна фінансова політика» - це поєднання фінансових відносин, що виникають у державі, із приводу формування та використання фінансових ресурсів з метою забезпечення соціальних гарантій населення й економічного розвитку країни.

Державна фінансова політика формується за такими основними напрямками:

- визначення цілей держави та її пріоритетів;
- забезпечення необхідної величини ресурсів для реалізації окреслених цілей;
- розробка найбільш раціональних шляхів реалізації фінансової політики держави;

- реалізація конкретних дій для досягнення поставлених цілей і завдань.

Державна фінансова політика як економічна категорія формується з відносно самостійних елементів, таких як антимонопольна, бюджетна, валютна, кредитна, податкова, страхова й митна політика, які є взаємозалежними й доповнюють одна одну.

Залежно від впливу на окремі складові фінансової системи державна фінансова політика може бути деструктивною, коли заходи впливу будуть призводити до погіршення параметрів об'єкта управління (наприклад, зменшення окремих статей витрат державного бюджету), і конструктивною, коли заходи мають протилежний ефект (наприклад, збільшення податкових надходжень до державного бюджету) [1].

Чинна практика діяльності органів державної влади щодо розробки й реалізації державної фінансової політики передбачає такі ключові підходи:

1. Напрацювання науково-обґрунтованої концепції державної фінансової політики.
2. Формулювання пріоритетних напрямів, дієвих механізмів і способів досягнення економічного розвитку на основі різних варіантів реалізації фінансової політики.
3. Реалізація практичних заходів шляхом виконання окреслених механізмів державної фінансової політики.
4. Адаптування механізмів реалізації державної політики до сучасних умов.

Варто зазначити, що перелічені підходи є дещо умовними, адже державна фінансова політика передбачає побудову концепції, наявність конкретних ресурсів для її реалізації, а також послідовність дій щодо досягнення визначеної мети й завдань. Але необхідно враховувати низку чинників щодо їх досягнення, зокрема соціально-економічну реальність, у якій реалізовується державна фінансова політика.

У реальних умовах дефіциту бюджетних ресурсів для повного забезпечення реалізації державної фінансової політики держава повинна бути економічно зацікавленою в створенні сприятливих умов для залучення вітчизняного й іноземного капіталу для забезпечення інноваційних програм розвитку.

Визначальною метою державної фінансової політики є створення сприятливих умов для стійкого соціально-економічного розвитку держави на перспективу, відповідно, реалізація фінансової політики передбачає певні етапи розвитку зі своїми пріоритетними напрямками, стратегічними цілями та завданнями.

Отже, основними завданнями подальшого розвитку державної фінансової політики мають стати такі:

- фінансове забезпечення пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку держави: упровадження новітніх технологій; міжнародне співробітництво; військова безпека;
- удосконалення фінансових механізмів системи державної підтримки й стимулювання;
- державне фінансове забезпечення розвитку інфраструктури за допомогою інструментів стратегічного планування (державних програм) і фінансових інститутів розвитку;
- суб'єкти господарювання, що здійснюють діяльність (надання пільгового кредитування, податкових канікул тощо).

Регулятори прямої дії передбачають фінансування цільових програм; фінансову підтримку структурних підрозділів у кризові періоди тощо.

За допомогою застосування спеціальних податкових режимів, пільгового оподатковування, надання тарифних пільг здійснюється непряме регулювання державної фінансової політики. Отже, подальший розвиток державної фінансової політики повинен відбуватися з дотриманням таких основних методологічних положень:

1) фінансове регулювання у сфері фінансового розвитку зобов'язане ґрунтуватися на принципах комплексності (тобто узгодження податкових і бюджетних механізмів забезпечення економічного розвитку держави), своєчасності (зміни в оподатковуванні повинні відповідати структурним перетворенням, новаціям у нормативно-правовій базі та системі контролю), стабільності;

2) фінансові інструменти (бюджетні, податкові, грошово-кредитні, митні тощо) повинні бути спрямовані на стимулювання розвитку економіки як держави, так і її регіонів;

3) фінансовий механізм розвитку має враховувати специфіку фінансової політики держави та її потенційні можливості.

Сформовані підходи до визначення державної фінансової політики дають змогу розширити понятійний апарат і визначити її місце та призначення в економіці держави. За результатами аналізу наявної практики реалізації фінансової політики визначено недосконалість окремих її елементів і етапів реалізації, що надало автору можливість сформувати власний підхід до основних принципів реалізації державної фінансової політики.

Отже, ефективна державна фінансова політика має бути спрямована на створення сприятливих умов для стійкого соціально-економічного розвитку держави, створення системи державної підтримки регіонів, а також формування нових, адаптованих до сучасних реалій інститутів і механізмів розвитку вітчизняної фінансової системи. Під час формування державної фінансової політики необхідно враховувати особливості економіко-політичної ситуації в країні, а також зовнішні виклики й загрози її розвитку.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У результаті проведеного дослідження теоретичних та практичних питань формування та реалізації державної фінансової політики зроблені наступні висновки:

Державна фінансова політика як складова частина економічної політики держави являє собою систему заздалегідь визначених і затверджених заходів, форм і методів мобілізації, розподілу і використання фінансових ресурсів державними інститутами з метою виконання державою своїх функцій відповідно до стратегічних і тактичних цілей її економічного і соціального розвитку. Вона об'єднує в собі об'єктивні фінансові відносини, конкретизовані у вигляді загальнодержавних планів і програм, управлінські рішення, які виникають в процесі формулювання та впровадження в дію стратегії функціонування і розвитку державних фінансів. Однією із головних проблем є забезпечення динаміки зростання, конкурентоспроможності економіки України та утвердження оновленої моделі фінансового розвитку. Саме такий напрям дозволить Україні зберегти і найефективніше використовувати наявний науково-технічний потенціал для здійснення структурних змін та зайняти належне місце у світовому просторі. Державна фінансова політика має створювати інституційні умови функціонування фінансової моделі у суспільстві, що ґрунтується на правилах, нормах, організаційних структурах, які у сукупності мають цілеспрямовано формувати механізм активного впливу на економічне зростання, спрямовувати розвиток суспільства у необхідному напрямі і на цій основі сприяти підвищенню добробуту громадян.

Найпоширенішими інструментами фінансової політики центральних банків країн з розвинутою та трансформаційною економікою сучасному етапі є: обмеження зростання кредитних вкладень, що виявляється в обмеженні Центральним банком зростання кредитних вкладень, здійснюваних комерційними банками в небанківському секторі економіки. В даному випадку для банків другого рівня встановлюється відсоткова норма підвищення сум, що проходять через кредитні операції протягом певного часу. При порушенні цих норм застосовуються санкції у вигляді обов'язкових виплат банками штрафних

відсотків або переказу сум, рівних підвищеного розміру кредиту.

За період 2009–2018 років у середньому через бюджетну систему перерозподілялося 30,5 відсотка валового внутрішнього продукту. Серед податкових надходжень найбільшу частку у валовому внутрішньому продукті становлять непрямі податки – більше 10 відсотків, у 2018 році частка податку на додану вартість у валовому внутрішньому продукті склала 9 відсотків, акцизного податку – 2,2 відсотка. Слід зауважити, що значна частка непрямих податків у валовому внутрішньому продукті є причиною інфляційних процесів. Протягом останніх 10 років величина податку на доходи фізичних осіб у валовому внутрішньому продукті збільшилася з 3,9 відсотка до 4,8 відсотка, податку на прибуток підприємств навпаки скоротилася з 5,3 відсотка до 2,6 відсотка. З цього можна зробити висновок, що зазначене є наслідком скорочення приватного сектору економіки та зниження ділової активності населення. Отже, зміни обсягів податкових надходжень вплинули на формування структури доходів зведеного бюджету.

Найбільшу питому вагу у структурі доходів зведеного бюджету України мають податкові надходження. Їх частка коливається в межах від 73,1 відсотка у 2008 році до 83,97 відсотка у 2015 році. У 2018 році питома вага податкових надходжень у структурі дохідної частини зведеного бюджету України становила 80,61 відсотка. Частка неподатних надходжень за період 2009–2018 років зменшилась з 23,7 відсотка до 17,66 відсотка. Частка доходів від операцій з капіталом, трансферів, цільових фондів у загальній сумі за період 2009–2018 років зменшилась до одного відсотка загального обсягу доходів. Слід зауважити, що у 2011 році їх питома вага була найбільшою та становила у структурі доходів 4,6 відсотка.

Грошово-кредитна політика за сучасних умов має сформований інституційний механізм для виконання основної цілі і поставлених завдань. Виявлено етапи реалізації монетарної політики України: початковий етап становлення (1992–1996 роки), на якому відбулось формування основних елементів архітекτονіки грошово-кредитної системи держави, визначення

повноважень і завдань регулятора; етап функціонального удосконалення (1997–1999 роки) в межах якого накладено обмеження щодо викупу центральним банком облігацій внутрішньої державної позики на первинному ринку, що унеможливило процедуру емісійного фінансування дефіциту бюджету, розпочато процес ремонетизації національної економіки, запроваджено режим валютного коридору; етап поступального розвитку (2000–2008 роки) ознаменувався відносною курсовою стабільністю, регулятор орієнтувався на режим фіксованого валютного курсу; розширенням інструментарію валютного контролю, тенденційністю процентної політики до економічних умов, поступовим підвищенням рівня монетизації; транзитивний етап модифікації (2009–2014 роки), на якому продовжувалось зростання показника монетизації, здійснювалось комбіноване використання методів на валютному ринку задля його стабілізації, детерміновано перспективні напрями оздоровлення банківської системи країни; етап інституційної модернізації (з 2015 року), характеризується ухваленням монетарної стратегії, підвищенням інституційної та фінансової незалежності центрального банку, адаптовано режим інфляційного таргетування, удосконалено основні засади здійснення валютних операцій, розвинуто систему макропруденційного регулювання задля забезпечення фінансової стабільності.

Метою державної фінансової політики є забезпечення довгострокової збалансованості та стійкості бюджетної системи, підвищення якості управління державними фінансами та правового регулювання фінансового ринку. Основними результатами її реалізації мають стати створення стабільних фінансових умов для економічного зростання, підвищення рівня та якості життя, забезпечення національної безпеки, створення умов для підвищення ефективності фінансового управління, забезпечення потреб громадян і суспільства в державних та муніципальних послугах, підвищення рівня їх доступності та якості, забезпечення високого рівня надходження податків і зборів, зниження обсягу податкової заборгованості, якісний облік податкових пільг і відрахувань, збільшення частки платників податків, створення стабільної та передбачуваної податкової системи, використання оптимального рівня

податкового навантаження на економіку та ефективного податкового адміністрування, переведення більшої частини витрат бюджету на принципи програмно-цільового планування, контролю та подальшої оцінки ефективності їх використання, забезпечення відповідності державних і місцевих фінансів сучасним світовим стандартам підзвітності та прозорості, підвищення ємності й прозорості фінансового ринку, забезпечення надійності і ефективності фінансової інфраструктури, підвищення стійкості та прозорості банківської системи; розвиток вітчизняного страхового ринку і підвищення його ролі в економіці країни, забезпечення ефективного функціонування системи формування та інвестування пенсійних накопичень і підвищення ролі недержавних пенсійних фондів як інституційних інвесторів на фінансовому ринку. З метою проведення якісного аналізу результатів державної фінансової політики необхідно використовувати не лише кількісні індикатори, а й якісні оцінки, що ґрунтуються на міжнародних принципах і стандартах, сформульованих у документах міжнародних фінансових організацій, насамперед Міжнародного валютного фонду і Організації економічного співробітництва та розвитку, а також рішеннях міжнародних форумів.

Державна фінансова політика формується за такими основними напрямками: визначення цілей держави та її пріоритетів; забезпечення необхідної величини ресурсів для реалізації окреслених цілей; розробка найбільш раціональних шляхів реалізації фінансової політики держави; реалізація конкретних дій для досягнення поставлених цілей і завдань.

Основними завданнями подальшого розвитку державної фінансової політики мають: фінансове забезпечення пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку держави: упровадження новітніх технологій; міжнародне співробітництво; військова безпека; удосконалення фінансових механізмів системи державної підтримки й стимулювання; державне фінансове забезпечення розвитку інфраструктури за допомогою інструментів стратегічного планування (державних програм) і фінансових інститутів розвитку; суб'єкти господарювання, що здійснюють діяльність (надання пільгового кредитування, податкових канікул тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко І.П. Фінансова політика в умовах сучасних економічних реформ в Україні. Вісник ДДФА: Економічні науки. 2013. №2(30). С. 104–111.
2. Арсаханова З.А. Финансовая политика экономического роста: теория и практика / З.А. Арсаханова. М.: Изд-во «Экономика», 2014. 188 с.
3. Береславська О. І. Валютно-курсова політика в умовах інфляційного таргетування в Україні. Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2017. № 2. С. 24–36.
4. Білорус О. Г. Відтворювальна еволюція та структурна трансформація глобального капіталу. Фінанси України. 2015. № 11. С. 7–21.
5. Богдан Т.П. Державний борг України: особливості формування та управління в сучасних умовах. Фінанси України. 2013. № 1. С. 32–46.
6. Боголіб Т.М. Бюджетна політика як інструмент макроекономічної стабільності. Економічний часопис-XXI. 2015. № 3–4 (1). С. 84–87.
7. Буряченко А. Є. Фінансовий потенціал регіонального розвитку : монографія. К. : КНЕУ, 2013. 342 с.
8. Бюджетна складова реалізації домінантних напрямів суспільного розвитку : монографія / за ред. Л. В. Лисяк ; Дніпропетр. держ. фінанс. акад. – Дніпропетровськ : ДДФА, 2015. 396 с.
9. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456–VI. Голос України. 2010. № 143.
10. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки : монографія / за заг. ред. І. Я. Чугунова. К. : Глобус-Пресс, 2018. 350 с.
11. Василик О.Д. Бюджетна система України / О.Д. Василик К.: Центр навчальної літератури, 2004. 542 с.
12. Ваткульов А. В. Фінансова політика у системі економічного розвитку. Економічний часопис - XXI. 2013. № 5-6 (1). С. 37-40.
13. Вінник Т.А. Збалансування складових фінансової політики на сучасному етапі розвитку України. Економіка, фінанси, право. 2013. № 9. С. 23–28.

14. Власюк О. С. Актуальні проблеми фінансової безпеки України в умовах посткризової трансформації : монографія. К. : НІСД, 2014. 432 с.
15. Городецька Т. Е. Архітектоніка бюджетної системи України: інституційний аспект. Вісник Нац. техн. ун-ту "ХПІ". 2014. № 66 (1108). С. 53-60.
16. Григорська О. С. Бюджетна політика у системі соціально-економічного розвитку суспільства. Інвестиції: практика та досвід. 2011. №10. С. 59-61.
17. Гриценко А. А. Сучасна криза у контексті логіки соціально-економічного розвитку. Економіка України. 2015. № 6. С. 18-37.
18. Давидова І.І. Державна фінансова політика суспільного розвитку. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 6. С. 57–63.
19. Даниленко А. І. Фінансові аспекти управління економічним розвитком. Економіка України. 2015. № 10. С. 4–22.
20. Данилишин Б. М. Основні напрями монетарної політики України. Фінанси України. 2018. № 2. С. 9–25.
21. Державне фінансове регулювання економічних перетворень: монографія / І.Я. Чугунов, А.В. Павелко, Т.В. Канєва та ін.; за заг. ред. А.А. Мазаракі. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 376 с.
22. Дзюблюк О. В. Валютна політика як фактор макроекономічної стабілізації. Фінанси України. 2016. №11. С. 33–51.
23. Запатріна І. В. Бюджетний механізм економічного зростання: монографія / І. В. Запатріна. К.: Ін-т соц.-екон. стратегій, 2007. 528 с.
24. Запатріна І. Формування фінансової політики держави: євроінтеграційний вимір. Вісник КНТЕУ. 2012. №. 2. С. 59–73.
25. Зимовець В. В. Державна фінансова політика економічного розвитку / В. В. Зимовець. НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. К., 2010. 355 с.
26. Карлін М. І. Управління дефіцитом бюджету України: проблеми та перспективи. Економічний форум. 2017. № 1. С. 188–197.
27. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости процента и денег. Избранное / Дж. М. Кейнс. М.: Эксмо, 2008. 960 с.

28. Кириленко О. П. Формування інституційного забезпечення прозорості бюджетного процесу в Україні. *Фінанси України*. 2017. № 8. С.80–94.
29. Козарезенко Л. В. Фінансова політика розвитку людського потенціалу. К. : Центр учбової літератури, 2016. 411 с.
30. Колесов А.С. Эффективность финансовой политики государства: вопросы теории и практики: монография / А. С. Колесов. М.: Финансы. 2012. 309 с.
31. Конституція України / Верховна Рада України від 28.06.1996 р. №254 /96–ВР. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
32. Костіна Т. В. Фінансові системи провідних країн / Т. В.Костіна. Д: ДонНУЕТ, 2008. 232 с.
33. Кравець В. І. Фінансова складова економічного розвитку. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 4. С. 89–95.
34. Крисоватий А., Синютка Н. Трансформація державних фінансів України в системі децентралізаційних процесів. *Журнал європейської економіки*. 2016. Т. 15, № 1. С. 35–56.
35. Крючкова Н. М. Податкова політика в системі макроекономічного регулювання: монографія / Н. М. Крючкова. О.: Астропринт, 2011. 174 с.
36. Крючкова Н.М. Податкова політика в системі макроекономічного регулювання: монографія. О. : Астропринт, 2011. 174 с.
37. Кучер Г. В. Державні фінансові ресурси : монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 608 с.
38. Лагутін В. Економічна політика держави та ефекти її реалізації. *Вісник КНТЕУ*. 2017. № 4. С. 5–20.
39. Лисяк Л. В., Журавель М. О. Бюджетна політика як інструмент забезпечення фінансової безпеки України. *Modern economics*. 2018. № 9. С.53–59.
40. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: монографія / Л.В.Лисяк. К.: ДННУ АФУ, 2009. 594 с.
41. Лук'яненко І. Г. Моделювання впливу змін фіскальної політики на економіку України. *Бізнес Інформ*. 2012. № 4 (411). С. 197–201.

42. Лук'яненко І. Г., Фарина О.І. Макрофінансова стабільність: моделі та методи оцінки : монографія. К. : НаУКМА, 2016. 185 с.
43. Лук'яненко І. Г. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики: монографія / І. Лук'яненко, М. Сидорович. К.: НаУКМА, 2014. 229с.
44. Лютий І.О. Теоретико-методологічні засади бюджетної політики. Фінанси України. 2009. № 12. С. 13-19.
45. Мазаракі А., Волосович С. Домінанти інституційної модернізації фінансової системи України. Вісник КНТЕУ. 2016. № 1 С. 5-23.
46. Макконнел К. Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К. Р. Макконнел, С. Л. Брю. пер. с 14 англ. изд. М.: ИНФРА-М, 2003. 972 с.
47. Макогон В. Д. Бюджетна політика в механізмі управління державними фінансами. Економічний вісник університету. 2015. № 26/1. С.207-211.
48. Макогон В. Д. Бюджетна стратегія держави : монографія. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 364 с.
49. Макогон В. Д., Адаменко І.П. Фінансово-бюджетна політика як складова соціально-економічних перетворень. Науковий вісник Полісся. 2018. № 2 (14). Ч. 1. С. 129–135.
50. Мельниченко С.І. Державна фінансова політика соціально-економічного розвитку країни. Вісник КНТЕУ. 2015. № 1. С. 12–22.
51. Молдован О.О. Державні фінанси України: досвід та перспективи реформ : монографія / О. О. Молдован. К. : НІСД, 2011. 380 с.
52. Мороз П. Координація бюджетної та грошово-кредитної політики України з метою стимулювання економічного зростання. Банківська справа. 2013. № 9–10. С. 86–95.
53. Нестеренко А. С. Фінансова система України: проблеми теорії: монографія / А. С. Нестеренко. Одеса : Фенікс, 2014. 574 с.
54. Нечаюк І.Б. Фінансова політика та її вплив на соціально-економічний розвиток України. Формування ринкових відносин в Україні. 2012. № 7/8. С. 20-23.
55. Нікітішин А. О. Формування та розвиток інституційної архітектури податкового регулювання. Бізнес Інформ. 2018. № 2. С. 259–265.

56. Нікітішин А.О. Вплив монетарної політики на сучасні механізми податкового регулювання. Економічний вісник університету. 2019. Вип. 41/1. С. 195-202.
57. Нова модель економічного зростання в Україні: монографія / за заг. ред. Т.М. Боголіб / Переяслав-Хмельницький: ВидКСВ, 2015. 694 с.
58. Опарін В. Системний підхід до формування державної фінансової політики. Економіка України. 2011. №9. С. 93-95.
59. П'ятаченко Г.О. Становлення та розвиток фінансів України (1917-2003) / Г. О. П'ятаченко. К. : НДФІ, 2005. 84 с.
60. Пасічний М. Д. Бюджетна політика за умов економічної кризи. Інвестиції, практика та досвід. 2018. № 19. С. 28–32.
61. Пасічний М. Д. Фінансова політика держави: монографія. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2019. 440 с.
62. Податкова політика: стратегія соціального розвитку: монографія / [Калінеску Т. В. та ін] ; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Л. : Вид-во СНУ ім. Володимира Даля, 2013. 255 с.
63. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. №2755–VI. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.47.11&nobreak=1>
64. Радіонов Ю. Д. Фінансова політика та проблеми ефективності її реалізації в Україні. [Наукові праці НДФІ](#). 2014. Вип. 4. С. 20-26.
65. Розвиток державних фінансів України в умовах глобалізації: монографія / за ред. Луніної І. О.; Київ : Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2014. 295 с.
66. Савченко К.В. Стабілізаційна фінансова політика держави: концептуальні засади та механізм реалізації в Україні: монографія / К. В. Савченко. К. : Акад. муніцип. упр., 2014. 478 с.
67. Савчук Н. В. Бюджетні пріоритети України у контексті суспільного вибору : монографія. К. : КНЕУ, 2014. 325 с.
68. Самуельсон П. Макроекономіка / П. Самуельсон, В. Нордгауз; пер. з англ. К.: Основи, 1995. 544 с.

69. Селіверстова Л.С., Адаменко І.П. Фінансова політика в умовах інституційної економіки. Економіка та держава. 2018. № 1. С. 16–19.
70. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит; пер. с англ. М.: Эксмо, 2009. 956 с.
71. Собчук С.І. Особливості формування бюджетної безпеки держави. Економічний вісник університету. 2019. Вип. 41/1. С.212-221.
72. Соколовська А. М. Особливості податкової системи України та напрями її коригування. Фінанси України. 2013. № 9. С. 28-44.
73. Соколовська А. М. Податкова система держави: теорія і практика становлення. К.: Знання-прес. 2004. 454 с.
74. Соколовська А. М. Шляхи реформування податкової системи. Фінанси України. 2014. 12. С. 103–121.
75. Стратегія посткризового розвитку зовнішньоекономічного сектора України : монографія / за ред. А.А. Мазаракі. – Київ: КНТЕУ, 2014. 651 с.
76. [Східницька Г. В.](#) Фінансова політика сталого розвитку сільських територій. [Сталий розвиток економіки](#). 2015. № 1. С. 226-232.
77. Тарасюк М. Формування доходів бюджету в умовах трансформації економіки. Вісник КНТЕУ. 2015. № 5. С. 63–71.
78. Фінансова інфраструктура України: стан, проблеми та перспективи розвитку : монографія / за заг. ред. В. Опаріна, В. Федосова. К. : КНЕУ, 2016. 695 с.
79. Фінансова система України: реструктуризація під впливом глобалізації як складова її безпеки: монографія / Д. М. Дмитренко. К. : Університет "Україна", 2011. 256 с.
80. Чугунов І. Теоретичні засади розвитку бюджетних відносин. Вісник КНТЕУ. 2011. №. 4. С. 13–22.
81. Чугунов І. Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку: монографія / І. Я. Чугунов. К.: НІОС, 2003. 488 с.
82. Чугунов І. Я. Інституційна архітектоніка бюджетної системи. Фінанси України. 2008. №. 11. С. 3–10.

83. Чугунов І. Я., Максютя А.А. Бюджетна складова суспільного розвитку. Вісник КНТЕУ. 2012. № 3. С. 45–54.
84. Чугунов І. Я., Пасічний М. Д. Фінансова політика України в умовах глобалізації економіки. Вісник КНТЕУ. 2016. № 5. С. 5–18.
85. Чугунов І. Я., Федосов В. М. Державний внутрішній фінансовий контроль: стратегія розвитку. Фінанси України. 2009. № 4. С. 3–12.
86. [Чугунов І. Я., Кучер Г.В. Фінансові ресурси державного сектора економіки. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2019. № 3. С. 40-52.](#)
87. Чугунов І. Я., Собчук С. І. Формування бюджетної політики економічного розвитку країни. Вісник КНТЕУ. 2018. № 3. С. 103–116.
88. Чугунов І., Макогон В. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень. Вісник КНТЕУ. 2018. № 5. С. 5–18.
89. Чугунов І.Я. Довгострокова бюджетна стратегія у системі економічної циклічності. Вісник КНТЕУ. 2014. № 5. С. 64–77.
90. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетно-податкова політика в умовах інституційних перетворень. Вісник КНТЕУ. 2014. № 4. С. 79–91.
91. Чугунов І.Я., Павелко А.В. Бюджетна політика економічного розвитку. Вісник КНТЕУ. 2015. № 2 (100). С. 64–73.
92. Шульга Н. Рефінансування банків України. Вісник КНТЕУ. 2016. № 3. С. 78–88.
93. Budget Policy of Social Development: Monograph/ General editorship Doctor of Economics, Professor Honored Worker of Science and Technology of Ukraine I. Ya. Chugunov. Tallinn. Estoni, 2018. 362 p.
94. Markuts Y., Adamenko I. Fiscal policy in the countries with transformational economic systems. Development of the innovative environmental and economic system in Ukraine: Collective monograph. Edited by: Khudolei V., Ponomarenko T. Oktan print s.r.o. Prague, 2019. Section 3. P. 239–253.

95. Chugunov I., Kachula S. State financial policy as a component of social-economic development of society. The Potential of Modern Science: monograph. Science Publishing, London, United Kingdom. 2019. Vol. 2. PP. 29-44.

ДОДАТКИ

Додаток А

Погляди вчених щодо дефініції «фінансова політика держави»

Учений	Поняття
В. Федосов В. Опарін	фінансова політика є комплексом дій і заходів держави в межах наданих їй функцій і повноважень у сфері фінансів, вона має бути адекватною відповідній економічній і політичній ситуації, котра складається в певний історичний момент у конкретній країні
О. Василик	фінансова політика держави - заходи, методи й форми організації та використання фінансів для забезпечення її економічного й соціального розвитку
О. Романенко ЙС. Огородник	фінансова політика реалізується в ході визначення цілей і завдань, на виконання яких спрямовується процес формування, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів
О. Данілов	державна фінансова політика - частина соціально-економічної політики держави щодо забезпечення збалансованого зростання фінансових ресурсів на всіх рівнях фінансової системи країни, що в кінцевому підсумку сприятиме покращанню соціального й матеріального добробуту суспільства
П. Юхименко	фінансова політика держави - це частина (підсистема) її економічної політики, яка є сукупністю законодавчих і нормативних актів, бюджетно-податкових, інших фінансових інструментів, інститутів і заходів державної влади, котрі, згідно із законодавством, мають повноваження щодо формування й використання фінансових ресурсів держави та регулюють фінансово-кредитні потоки в секторах економіки відповідно до стратегічних і тактичних цілей державної економічної політики
О. Тимошенко	фінансова політика держави - це визначений урядом напрям діяльності, що передбачає цілісну сукупність організаційних, правових, інформаційних, інших заходів, спрямованих на ефективне формування фінансових ресурсів держави, їх розподіл, раціональне використання й контроль відповідних фінансових потоків за допомогою використання потенціалу фінансової системи та забезпечення функціонування фінансових механізмів
О. Кириленко	фінансова політика - сукупність фінансових (розподільних і перерозподільних) заходів, які виконує держава через фінансову систему
В. Кравченко	державна фінансова політика - система заходів, що здійснюються централізованою владою з метою управління процесом утворення, розподілу, перерозподілу й використання фінансових ресурсів у регіонах та інших адміністративно-територіальних одиницях

Додаток Б

Класифікаційні ознаки державної фінансової політики

Додаток В

Принципи реалізації державної фінансової політики

Додаток Г

Структура доходів Державного бюджету України у 2007–2018 роках, %

Роки	Податкові надходження	Неподаткові надходження	Доходи від операцій з капіталом	Офіційні трансфери	Цільові фонди
2007	72,21	26,05	1,12	0,04	0,58
2008	74,95	23,61	0,93	0,04	0,47
2009	73,72	25,10	0,54	0,32	0,32
2010	71,31	27,81	0,23	0,14	0,51
2011	83,83	15,77	0,17	0,15	0,08
2012	79,70	19,79	0,36	0,08	0,07
2013	77,82	21,61	0,09	0,43	0,05
2014	78,93	19,25	0,27	1,50	0,06
2015	77,02	22,56	0,04	0,34	0,04
2016	82,29	16,93	0,04	0,70	0,04
2017	79,22	16,23	0,04	0,75	3,76
2018	81,38	17,74	0,07	0,79	0,02

Таблиця Д

Структура видатків Державного бюджету України у 2007–2018 роках, %

Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Загальнодержавні функції	13,04	11,94	13,79	15,36	16,76	16,23	17,42	21,97	25,59	24,12	25,14	23,72
Оборона	7,26	6,43	5,36	5,02	5,55	5,34	5,16	9,13	12,91	12,13	13,12	14,12
Громадський порядок, безпека та судова влада	14,13	13,64	13,40	12,65	13,59	13,45	13,63	14,89	13,56	14,64	13,84	17,01
Економічна діяльність	22,95	21,22	18,47	15,96	18,77	18,21	14,36	11,48	9,22	6,42	8,29	9,26
Охорона навколишнього природного середовища	1,39	1,22	1,01	1,02	1,26	1,52	1,59	0,87	1,01	0,97	0,84	0,76
Житлово-комунальне господарство	0,56	0,24	0,15	0,37	0,14	0,14	0,03	0,04	0,01	0,01	0,01	0,04
Охорона здоров'я	4,90	4,04	4,18	3,88	4,29	4,19	4,48	3,50	2,84	2,55	2,95	3,29
Духовний та фізичний розвиток	1,53	1,60	1,79	2,29	1,60	2,02	1,78	1,63	1,64	1,01	1,39	1,47
Освіта	11,69	11,82	13,27	12,76	11,41	11,15	10,76	9,57	7,49	7,11	7,59	6,45
Соціальний захист та соціальне забезпечення	22,55	27,85	28,58	30,69	26,63	27,75	30,79	26,88	25,74	31,04	26,83	23,88

Додаток Є

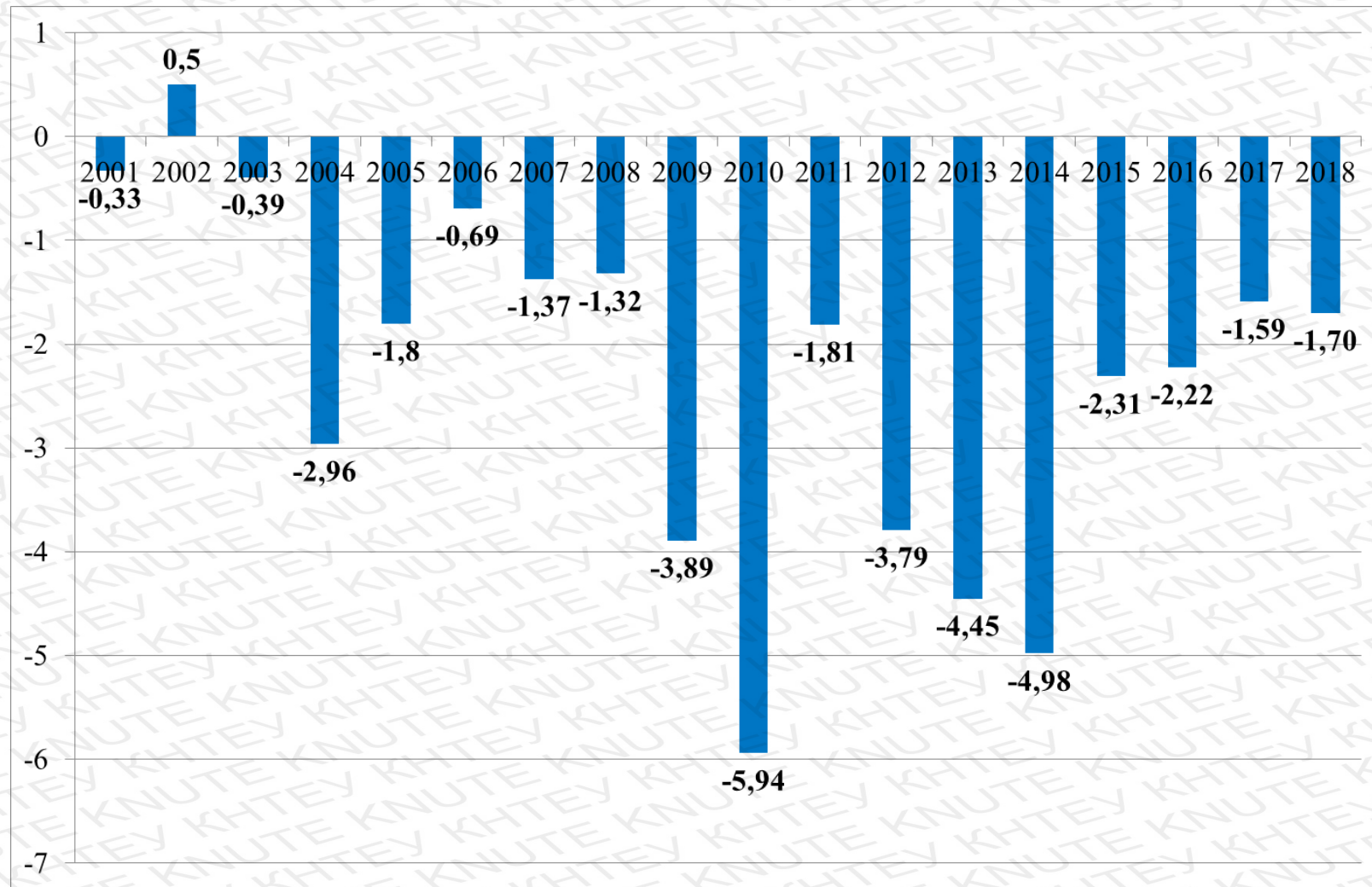

Рис. Є.1 Дефіцит (профіцит) Державного бюджету України у валовому внутрішньому продукті за 2001–2018 роки, %

Додаток Ж

Структура прямого та гарантованого державного боргу України у 2007–2018 роках, %

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
<u>Державний борг</u>	80,29	69,01	71,41	74,83	75,51	77,44	82,11	86,03	84,86	85,54	85,62	85,79
<i>Внутрішній борг</i>	20,05	23,60	28,66	32,78	34,13	36,92	43,95	41,88	32,32	34,75	35,18	35,10
<i>Зовнішній борг</i>	60,25	45,41	42,75	42,05	41,38	40,52	38,18	44,15	52,54	50,79	50,44	50,69
<u>Гарантований державний борг</u>	19,71	30,99	28,59	25,17	24,49	22,56	17,89	13,97	15,14	14,46	14,38	14,21
<i>Внутрішній борг</i>	1,13	1,06	4,44	3,22	2,60	3,14	4,63	2,53	1,37	0,99	0,62	0,48

<i>Зовнішній борг</i>	18,58	29,94	24,16	21,95	21,89	19,42	13,24	11,44	13,77	13,47	13,76	13,73
-----------------------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

Додаток 3

Бюджетна політика економічного зростання на 2021–2030 роки, %

	2021–2023	2024–2027	2028–2030	2021–2030
Приріст реального валового внутрішнього продукту	3,6	3,9	4,5	4,0
Індекс споживчих цін	7,8	7,4	6,8	7,3
Питома вага доходів зведеного бюджету у валовому внутрішньому продукті	32,72	32,56	32,30	32,53
Питома вага видатків зведеного бюджету у валовому внутрішньому продукті	34,47	34,08	33,56	34,04
Питома вага дефіциту бюджету у валовому внутрішньому продукті	1,75	1,52	1,26	1,51